

WORKING PAPER

Olga Firssova, John Jeninga, Ditte Lockhorst, Marjo Stalmeier

Begeleiden van zij-instromers met een digitaal portfolio

Verslag van een pilot

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door de financiële ondersteuning van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan het programma Zij-instroom van de Open Universiteit Nederland.

© Copyright Ruud de Moor Centrum, 2006

All right reserved. No part of this publication may reproduced, stored, in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publishers.

Printed in The Netherlands.

Ruud de Moor Centrum

De Open Universiteit Nederland ontwikkelt en verzorgt open hoger afstandsonderwijs en is tevens een partner voor lerarenopleidingen en onderwijsinstellingen voor de professionalisering van onderwijsgeevenden. Bij deze professionalisering gaat het om de bestrijding van de tekorten aan leraren door middel van:

- flexibilisering van opleiding en nascholing door afstandsonderwijs;
- competentiegericht onderwijs en leren op de werkplek.

Binnen de Open Universiteit Nederland is de expertise met betrekking tot deze professionalisering samengebracht in het Ruud de Moor Centrum.

Dit centrum vervult taken in het kader van ontwikkeling, vernieuwing, verspreiding, praktijkgericht onderzoek en evaluatie van de professionaliseringsactiviteiten ten behoeve van onderwijsgeevenden. Deze taken worden veelal uitgevoerd in nauwe samenwerking met scholen voor primair en voortgezet onderwijs, lerarenopleidingen en andere afdelingen en organisatieonderdelen van de Open Universiteit Nederland.

Het RdMC geeft, naast andere publicaties, working papers uit, met voorlopige onderzoeksresultaten (bijvoorbeeld van pilots), interessante best practices, beschrijvingen van innovaties, beschrijvingen van implementaties, evaluatiegegevens, exploitatiebevindingen, weergaven van discussies en overwegingen, voorlopige stellingnames, rapportages van voorstudies, prototypen en voorlopige ontwerpen, haalbaarheidsstudies, analyses, praktische documenten en dergelijke. Deze working papers zijn gericht op zij-instromers en hun school, opleiders en begeleiders (in lerarenopleidingen en in scholen) en beleidsmakers, media en alle anderen die op basis van belangstelling en/of professionele activiteiten betrokken zijn bij de innovatie van trajecten die bijdragen aan de professionalisering van onderwijsgeevenden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Samenvatting	9
Summary	11
Inleiding	13
1 Pilot begeleiden met een digitaal portfolio	15
1.1 Context van de pilot	15
1.2 Doelstellingen van de pilot	17
1.3 Structuur van de pilot	18
1.4 Toelichting onderdelen pilot	18
2 Uitvoering van de pilot	23
2.1 Deelnemers	23
2.2 Verloop van de pilot	24
3 Opbrengsten van de pilot	27
3.1 Dataverzameling en instrumenten	27
3.2 Het digitaal portfolio: ervaringen, meningen en wensen van de zij-instromers	28
3.3 Begeleiden met digitaal portfolio op school: van kennismaking tot begeleidingsscenario's	34
3.4 Communicatie en het gebruik en de betekenis van het digitaal portfolio binnen de driehoek zij-instromer, begeleider op school en opleider	38
4 Evaluatie van de pilot	45
4.1 Doel van de evaluatie	45
4.2 Dataverzameling en instrumenten	45
4.3 Resultaten van de evaluatie door de deelnemers	46
4.4 Aanbevelingen	47
5 Conclusie en aanbevelingen	49
Literatuurlijst	53
Bijlagen	55

Voorwoord

Het Ruud de Moor Centrum (RdMC) biedt producten en diensten om scholen en lerarenopleidingen te ondersteunen bij het opleiden en begeleiden van nieuwe leraren. Tot deze groep nieuwe leraren behoort ook de groep zij-instromers. Uit onderzoek is gebleken dat deze groep aanstaande docenten specifieke behoeften heeft wat betreft opleidingsmogelijkheden. Deze studenten brengen andere bagage mee naar de opleiding en het beroep van docent, bagage die per zij-instromer ook nog eens heel verschillend kan zijn. Het betreft hier dus een diverse groep studenten die door hun baan in het onderwijs en thuissituatie behoefte hebben aan flexibele, op maat gemaakte opleiding en begeleiding.

In dit working paper wordt beschreven welke rol een digitaal portfolio kan spelen in de begeleiding van de zij-instromer. Met een digitaal portfolio kan de begeleiding van de zij-instromer tijd- en plaatsafhankelijk plaatsvinden, maar evenzo belangrijk, het biedt de begeleider en opleider een instrument om de ontwikkeling van de zij-instromer te volgen en de begeleiding af te stemmen op de leerbehoeften. Digitale portfolio's worden binnen verschillende lerarenopleidingen in Nederland gebruikt. Veel minder wordt het portfolio gebruikt door de begeleider op school. Het is om die reden dat in dit working paper met name aandacht zal worden besteed aan het digitaal portfolio als instrument voor begeleiding door de begeleider op school.

In dit working paper is een project beschreven waarin met een kleine groep zij-instromers en hun begeleiders gedurende een aantal maanden is gewerkt met een digitaal portfolio. De deelnemers vormden samen een community of practice: uitwisseling van ervaringen en ideeën over mogelijkheden voor begeleiding met een digitaal portfolio stonden centraal.

Dit working paper is bedoeld voor begeleiders op school, opleiders en zij-instromers die werken of willen gaan werken met een digitaal portfolio. Het biedt zicht op de kansen en mogelijkheden die een digitaal portfolio biedt in de begeleiding van de zij-instromer.

Januari 2006
Ruud de Moor Centrum

Olga Firsova
John Jeninga
Ditte Lockhorst
Marjo Stalmeier

Samenvatting

Tot de groep nieuwe leraren behoort ook de groep zij-instromers. Deze beginnende docenten combineren werk en studie en hebben daardoor behoefte aan flexibele, op maat gemaakte opleiding en begeleiding. Een virtuele werk-en leeromgeving biedt nieuwe mogelijkheden voor de begeleiding van deze docenten, maar dit vraagt wel om andere, nieuwe vormen van didactiek.

Binnen het project E-didactiek van het RdMC is een pilot uitgevoerd gericht op het gebruik van het digitaal portfolio in de begeleiding van zij-instromers door de begeleider op school. Ontwerp van de pilot heeft plaatsgevonden op basis van een korte literatuurstudie naar kenmerken en behoeften van de zij-instromer en de mogelijkheden van een digitaal portfolio. Uit deze literatuurstudie blijkt dat het digitaal portfolio voor de begeleider op school een instrument kan bieden om de ontwikkeling van de zij-instromer te volgen en de begeleiding af te stemmen op de gewenste en benodigde leerervaringen en -ontwikkeling van de student. De doelstelling van de pilot was te achterhalen of het gebruik van een digitaal portfolio leidt tot een effectievere en efficiëntere begeleiding van zij-instromers en beginnende leraren. Binnen de pilot konden zij-instromers, begeleiders op school en opleiders ervaring opdoen met het digitaal portfolio, de gezamenlijke ervaringen evalueren en zo komen tot aanbevelingen voor het gebruik van een digitaal portfolio als begeleidingsinstrument voor de begeleider op school. De pilot had een verkennend karakter. Het traject bestond uit de workshop "Kennismaking met digitaal portfolio en elektronische leeromgeving", perioden om te experimenteren in de begeleiding, verschillende on line discussies en de afsluitende workshop "Begeleiden met een digitaal portfolio". Als elektronische leeromgeving werd Blackboard gebruikt, als digitaal portfolio het portfolio van de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL).

Uit de pilot blijkt dat de zij-instromers het digitaal portfolio een bruikbaar en nuttig instrument vinden dat de ontwikkeling en opleiding tot leraar kan ondersteunen. Tegenover de substantiële tijdsinvestering staan opbrengsten in de vorm van effectievere en efficiëntere begeleiding op school en constructieve feedback van de opleider. Ze waarderen vooral de aangeboden structuur en het gebruiksgemak. Nadelen of beperkingen ervaren ze voornamelijk op organisatorisch of technisch gebied.

Voor de begeleider op school is het digitaal portfolio een nieuw en onbekend instrument waarvan het nut niet vanzelfsprekend is. Het kader waarin met het digitaal portfolio gewerkt zou moeten worden is hun niet duidelijk. Dit zou moeten worden aangegeven door de opleiding van de zij-instromer of de eigen schoolleiding.

Op basis van de verzamelde ervaringen van de zij-instromers en hun begeleiders op school worden enkele (componenten van) scenario's van begeleiden met een digitaal portfolio beschreven.

Zowel de zij-instromers, begeleiders op school als opleiders achten een goede communicatie tussen de opleiding en de school van belang. De afstemming laat echter vaak te wensen over. Alle partijen zijn van mening dat het digitale portfolio hier een positieve bijdrage kan leveren. Men ziet het als een zeer nuttige aanvulling op het directe contact. Voorwaarde is wel dat het portfolio ook toegankelijk is voor alle betrokkenen.

De pilot heeft de kennis van de deelnemers over het gebruik van het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument zeker vergroot. Voor het zoeken naar wegen om de communicatie in de driehoek te verbeteren is samenwerking met lerarenopleidingen onontbeerlijk.

Summary

For almost a decade career-switchers have been entering the teaching profession. They obtain the necessary qualifications at the workplace by combining study with work. Therefore they require flexible, tailor-made training programmes and facilities. Virtual work and learning environments offer new possibilities for such individualized training and coaching, however, they require new pedagogical approaches.

To develop and test such new approaches to teacher training and coaching the Ruud de Moor Centrum project "E-didactics" conducted a pilot in which the digital portfolio was offered as an instrument for coaching at the workplace. The pilot design was based on a literature study of the characteristics and the needs of career-switchers and the possibilities of the digital portfolio as a coaching instrument. According to the literature the digital portfolio can be used by the coaches at school to monitor professional development and to tune the quantity and quality of coaching to learning experiences, needs and wishes of the student. The pilot's objective was to test whether the use of the digital portfolio could provide for more effective and efficient coaching of career-switchers and beginning teachers. Career-switchers, their coaches at school and their teacher trainers were given the opportunity to practice using the digital portfolio in coaching, to evaluate their experiences and formulate general recommendations for the use of the digital portfolio in coaching. The pilot was explorative by character. It started with a workshop introducing the digital portfolio and an electronic environment for learning and communication. Then the participants had several months of hands-on experiences and could experiment with the digital portfolio as a coaching instrument. They were able to share their experiences in on-line discussions and at the final workshop devoted to coaching using the digital portfolio. In the pilot Blackboard served as an electronic learning and communication environment. All the participants used the digital portfolio offered freely by SBL (the Dutch Association for the Professional Quality of Teachers).

Career-switchers who participated in the pilot found the digital portfolio to be a useful instrument for teacher training and further professional development. In their opinion time and effort invested in the digital portfolio would pay off due to more effective and efficient coaching at school and due to feedback provided by teacher trainers without constraints of time and place. Most of all the career-switchers appreciated a clear structure of the digital portfolio and ease of use. Barriers to the use of the digital portfolio were mainly of an organizational or technical character.

Coaches at school found the digital portfolio to be a completely new and unfamiliar instrument and they were not unequivocally supportive of it. They lacked a general reference frame within which the digital portfolio were to be used. According to the coaches such a frame should be provided by the teacher trainers of the career-switchers or by the school management.

Based on the experiences of pilot participants several (partial) scenarios of coaching with the digital portfolio were distilled in the pilot.

Career-switchers, their coaches at school and teacher trainers consider good communication between teacher training colleges and schools to be of particular importance. Currently the division of tasks and responsibilities between the parties involved in teacher training and professional development of career-switchers is not clear. The digital portfolio could contribute to a better division of tasks and could improve communication between the parties involved provided they all got access to the digital portfolio of the career-switcher.

In the course of the pilot all participants substantially improved their knowledge and appreciation of the digital portfolio as a coaching instrument. To actually get it implemented as such and to foster communication between the parties involved in training and coaching of beginning teachers a further improvement of the cooperation between schools and teacher training colleges is needed.

Inleiding

In de opleiding van aanstaande docenten krijgt werkplekleren steeds meer een vaste plek. Voor zij-instromers in het beroep is het zelfs de belangrijkste, zo niet de enige mogelijkheid. Zij gaan na een korte introductie meestal direct in het onderwijs aan de slag en moeten terwijl ze al voor de klas staan hun vaardigheden ontwikkelen en kennis ten aanzien van de professie vergaren. Aanstaande docenten die reeds voor een groot deel van hun tijd aangesteld zijn op een school hebben behoefte aan een andere vorm van opleiding dan het traditionele opleidingsprogramma. Dit laatste gaat uit van een vastomlijnd programma gericht op een grote groep studenten en vereist veelal aanwezigheid op het opleidingsinstituut. De aanstaande docenten die al werken op een school vormen een veel meer diverse groep en zijn over het algemeen minder flexibel. Geïndividualiseerde trajecten lijken hiervoor de enige mogelijkheid, iets wat vele opleidingen al hebben ingezien. Een virtuele werk-en leeromgeving biedt nieuwe mogelijkheden voor de begeleiding van deze aanstaande docenten, vooral voor begeleiding op afstand, samenwerking op afstand en het verschaffen van just-in-time, just-in-case en just-enough kennis en informatie. Deze nieuwe mogelijkheden vragen echter om andere, nieuwe vormen van didactiek (Simons, 2002).

Er wordt veel 'gesproken' over een didactiek van e-learning en er is bij lerarenopleidingen en onderwijsorganisaties behoefte aan didactische scenario's en competenties in e-learning en e-teaching. E-learning vraagt om andere didactische modellen en dit vraagt van opleiders en onderwijsgeevenden nieuwe inzichten en vaardigheden. Er is behoefte aan training in didactisch ontwerp, didactische inrichting en didactisch gebruik van virtuele leeromgevingen.

Een dergelijke training is tevens belangrijk als onderdeel van de eigen opleiding tot docent. Als docent in de klas zal de aanstaande docent te maken krijgen met functies van ICT en deze op professionele wijze moeten kunnen inpassen in de didactiek en het curriculum. Middels confrontatie met en modellering van ICT toepassingen in de opleiding vergaart de aanstaande docent de benodigde kennis en vaardigheden om dit te kunnen doen.

Het project E-didactiek van het RdMC is erop gericht begeleiders op school en lerarenopleiders de nodige competenties te laten verwerven om een virtuele werk-en leeromgeving te gebruiken in het leerproces. Zij leren didactische scenario's voor elektronische leeromgevingen toe te passen en verwerven de bijbehorende begeleidingscompetenties. Het project heeft tevens tot doel begeleiders op school en opleiders het nut en belang van elektronische leeromgevingen binnen daartoe aangewezen onderwijsleersituaties te tonen. Daarom wordt binnen het project ook aandacht geschonken aan de vraag welke voordelen elektronische begeleiding biedt in vergelijking met meer gangbare vormen van begeleiding, en in welke onderwijsleersituaties het gebruik van een elektronische leeromgeving een meerwaarde heeft boven andere leer-en begeleidingsarrangementen.

Het project E-didactiek zal uiteindelijk een toolkit met didactische aanwijzingen voor begeleiding en onderwijsmateriaal opleveren die op een flexibele wijze aangewend kunnen worden door begeleiders, opleiders en aanstaande docenten, en die op diverse manieren kunnen worden benut voor leerarrangementen ten behoeve van het verwerven van inzichten en vaardigheden op het gebied van E-didactiek.

In het E-didactiek project is een aantal pilots uitgevoerd. Deze hadden tot doel onderzoek te doen naar de mogelijkheden en effecten van E-didactiek. Een van deze pilots was gericht op het gebruik van het digitaal portfolio in de begeleiding van zij-instromers door de begeleider op school. Dit rapport doet verslag van deze pilot en een aantal interviews met opleiders en zij-instromers ter validering van de resultaten van de pilot. Het eerste hoofdstuk beschrijft de context en het ontwerp van de pilot. Hoofdstuk 2 schetst de deelnemers en het verloop van de pilot. Hoofdstuk 3 is de kern van het rapport en presenteert de bevindingen van zij-instromers, begeleiders en opleiders m.b.t. het gebruik van het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument. Hoofdstuk 4 bevat een verslag van de evaluatie van de pilot door deelnemers en pilotteam, plus aanbevelingen gebaseerd op deze evaluatie. Hoofdstuk 5 tenslotte presenteert de conclusie en de aanbevelingen naar aanleiding van de pilot.

1 Pilot begeleiden met een digitaal portfolio

In dit hoofdstuk wordt het ontwerp van de pilot “Begeleiden met een digitaal portfolio” toegelicht. Ontwerp van de pilot heeft plaatsgevonden op basis van een korte literatuurstudie naar kenmerken en behoeften van de zij-instromer en de mogelijkheden van een digitaal portfolio. Paragraaf 1.1 doet hiervan puntsgewijs verslag. In de daaropvolgende paragrafen worden achtereenvolgens de doelen, structuur en de onderdelen van de pilot beschreven en toegelicht.

1.1 Context van de pilot

Zij-instromers beginnen hun loopbaan in het onderwijs met zeer intensieve werk- en opleidingstrajecten. In korte tijd doen ze veel nieuwe ervaringen op, maar ze krijgen of nemen niet altijd de ruimte om deze ervaringen te verwerken en te structureren. Het contact met instituutsopleiders is vaak beperkt en de begeleiding op de werkplek is vanwege werkdruk en de specifieke kenmerken van de zij-instromer soms lastig. Het aantal zij-instromers dat uitvalt tijdens zijn of haar opleiding is relatief groot, met name in het VMBO. Gesignaleerde probleempunten in de opleiding van de zij-instromer zijn:

- Zij-instromers komen vaak binnen met een beeld van het beroep en hun functie als docent dat niet altijd aansluit bij de werkelijkheid (Tigchelaar, Brouwer, & Korthagen, 2003).
- Omgaan met reeds verworven competenties is voor zowel zij-instromer als begeleider en opleider moeilijk. Zo deed Bolhuis (2001) een inventariserend onderzoek naar de eerste zij-instroomtrajecten en concludeerde dat het cursorisch deel veelal naar tevredenheid verloopt, maar dat er nog onvoldoende aansluiting is van de opleiding op de levens- en werkervaring en leervragen van de zij-instromer. Zij-instromers behoeven specifieke aandacht vanwege de eerder verworven competenties en ervaringen die deze groep studenten meebrengt. Onder andere Tigchelaar (2003) wijst op het belang van de transfer van elders verworven competenties en bewustwording van eerder opgedane ervaringen.
- De zij-instromer voert het docentschap vaak vrij geïsoleerd uit in een bepaalde schoolcontext. Door tijdsdruk en de neiging van zij-instromers om de opleiding zo veel mogelijk zelfstandig te doorlopen is samenwerking met anderen soms moeilijk te realiseren.
- Zij-instromers hebben vaak een grote aanstelling waardoor er weinig ruimte is voor het verwerken en structureren van opgedane ervaringen. In plaats daarvan voelt de zij-instromer zich in “het diepe” gegooid. Veel zij-instromers verliezen zich in de dagelijkse praktijk en missen vaak de relatie tussen de praktijk en de opleiding.
- Begeleider en zij-instromer hebben weinig tijd om naar gebeurtenissen en ervaringen van de zij-instromer in de klas te kijken. Meestal worden gesprekken gebruikt om acute problemen te behandelen en niet om te zoeken naar oorzaken onder de oppervlakte.
- Scholen schipperen tussen het dilemma beoordelen en begeleiden. Wettelijk mag een begeleider niet beoordelen, maar de schoolleiding heeft vaak nog geen goed beoordelingsproces opgezet en komt voor informatie dan toch vaak bij de begeleider uit.

- De driehoek opleiding, begeleider op school en zij-instromer is weinig op elkaar afgestemd en ingespeeld (zie bijvoorbeeld Swinkels, 2004 en Van der Klink, 2004).
- Zij-instromers worden soms gezien als ongewenst op school door collega's vanwege een discrepantie tussen ervaring en salaris.

Een digitaal portfolio kan een rol vervullen bij de oplossing van een aantal van deze problemen:

- Het digitaal portfolio kan een middel zijn om tot een verbeterde afstemming in de driehoek begeleider op school, opleider en zij-instromer te komen. Begeleider en opleider kunnen op elk gewenst moment toegang krijgen tot het portfolio en zich een beeld vormen van de ontwikkeling van de zij-instromer en de gesprekken, activiteiten en reflecties naar aanleiding van overleg met de opleider dan wel de begeleider. Het is een manier voor alle partijen om zicht te houden op de gehele begeleidingssituatie.
- Een specifiek voorbeeld van een verbeterde afstemming van de begeleiding zou zich kunnen voordoen wanneer de zij-instromer (aangestuurd vanuit de opleiding?) in het digitaal portfolio reflecteert op de transfer van zijn of haar competenties verworven in voorgaande beroep(en) naar het docentberoep (Klarus, 2002). De begeleider op school en de opleider zouden, deze reflecties lezende, dit specifieke aspect van de zij-instromer dan beter mee kunnen nemen in hun begeleidingsgesprekken.
- Het digitaal portfolio ondersteunt het vraaggestuurd begeleiden waarbij de zij-instromer vragen/probleempunten/ontwikkelingsdoelen kan formuleren en waarop de begeleider (en opleider) kan reageren. Voordeel van een digitaal portfolio is dat het hierbij gaat om vraagstukken die de zij-instromer al reflecterend op zijn/haar ervaringen kan formuleren en kan koppelen aan beschreven ervaringen, reflecties en geproduceerd materiaal.
- Het portfolio is een omgeving waarbinnen samengewerkt kan worden met andere studenten, onder andere door het gezamenlijk bekijken van portfolio's (Van Tartwijk, Lockhorst, & Tuithof, 2002).
- Vanwege tijdgebrek bij zij-instromer (grote aanstelling, vaak drukke thuissituatie) en begeleider zijn gesprekken vaak gericht op het direct handelen in de klas en het oplossen van acute problemen. Een digitaal portfolio kan helpen afstand te nemen en te reflecteren/discussiëren over bepaalde situaties in de klas of de school, waarbij de begeleider de kans heeft dit te lezen, zich een beter beeld van de zij-instromer te vormen en indien gewenst ook te reageren. Door dit digitaal te doen blijven de vragen/reflecties/feedback terug te lezen voor de zij-instromer en de begeleiders (Beijaard, Driessen, Van Tartwijk, & Van der Vleuten, 2002).
- Het persoonlijk opleidingsplan, onderdeel van een portfolio, kan de relatie leggen tussen de praktijk en de opleiding van de zij-instromer, mits delen van dat persoonlijk opleidingsplan meer met de schoolbegeleiding verweven worden.
- Een digitaal portfolio ondersteunt reflectie op gesprekken tussen begeleider en zij-instromer door het kritisch nadenken over wat er in die gesprekken aan de orde is geweest te stimuleren. Zowel begeleider als zij-instromer kan terugkomen op aspecten uit (eerdere) gesprekken, zeker als het portfolio ook wordt gebruikt om verslaglegging van de gesprekken op te nemen. Men zou daarbij ook kunnen denken aan het nog eens ingaan op het overbrengen van bepaalde vakinhouden, het gebruik van werkvormen, het houden van persoonlijke gesprekken met leerlingen. Daarbij is het dan ook mogelijk om materiaal dat de zij-instromer in zijn/haar digitaal portfolio heeft verzameld te gebruiken als illustratiemateriaal.

- Omdat de gesprekken tussen de begeleider en de zij-instromer vaak gaan over recente ervaringen in de klas en toe werken naar handelingen in de klas kan het digitaal portfolio een rol spelen bij de bespreking van minder acute aspecten van het docentschap, bijvoorbeeld het meewerken aan buitenschoolse activiteiten, het voeren van gesprekken met ouders, samenwerken met collega's in school.
- Door het digitaal portfolio heeft de begeleider beter zicht op hoe de zij-instromer zichzelf ziet als docent, bijvoorbeeld doordat de zij-instromer een docentprofiel van zichzelf maakt in het digitaal portfolio en dit profiel regelmatig van reflecties voorziet naar aanleiding van zijn of haar ervaringen. Deze reflecties en profielbeschrijving kunnen de begeleider helpen bij het geven van feedback aan de zij-instromer.

Concluderend kunnen we stellen dat het digitaal portfolio voor de begeleider op school en de instituutsopleider een instrument biedt om de ontwikkeling van de zij-instromer te volgen en de begeleiding af te stemmen op de gewenste en benodigde leerervaringen en -ontwikkeling van de student. Daarbij kan gemakkelijk gebruik gemaakt worden van door de zij-instromer opgenomen reflecties, verslagen en materialen. Het digitaal portfolio is daardoor een manier voor alle partijen om zicht te houden op de gehele begeleidingssituatie, op elk gewenst tijdstip.

1.2 Doelstellingen van de pilot

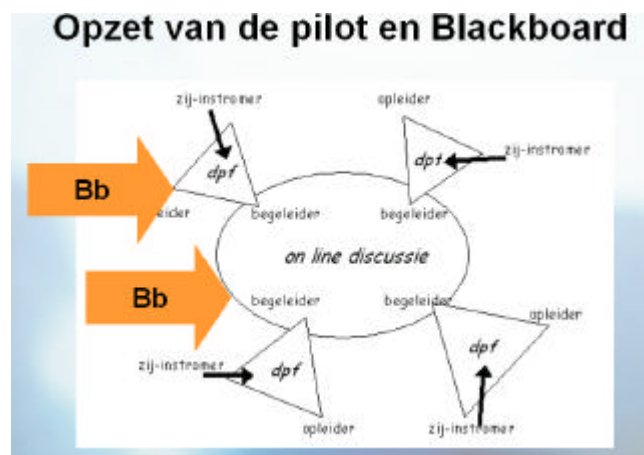
Het effectiever en efficiënter begeleiden van zij-instromers en beginnende leraren door het gebruik van een digitaal portfolio als begeleidingsinstrument is binnen de pilot uitgewerkt in drie doelstellingen:

1. De zij-instromer maakt in het kader van de pilot een digitaal portfolio en doet op deze manier ervaring op met dit instrument. Dit levert informatie op over de omgang van zij-instromers met digitaal portfoliogebruik en over benodigde functionaliteiten en gebruikerseisen ten aanzien van een digitaal portfolio voor de groep zij-instromers en beginnende docenten.
2. Begeleiders op school doen ervaring op met het begeleiden van zij-instromers met behulp van een digitaal portfolio. Uit deze gezamenlijke ervaringen kunnen begeleidingsscenario's worden afgeleid.
3. Verkennen of het gezamenlijke gebruik van een digitaal portfolio in de begeleiding leidt tot een verbetering in de communicatie tussen de begeleider op school, de instituutsopleider en de zij-instromer.

Binnen de pilot konden zij-instromers, begeleiders op school en opleiders ervaring opdoen met het digitaal portfolio, de gezamenlijke ervaringen evalueren en indien mogelijk komen tot aanbevelingen voor het gebruik van een digitaal portfolio als begeleidingsinstrument voor de begeleider op school. Het pilotraject omvatte behalve enkele trainingselementen gericht op het leren gebruiken van een digitaal portfolio en werken met elektronische leeromgevingen, een traject waarbinnen de begeleiders naar eigen inzicht konden experimenteren met de begeleiding middels een digitaal portfolio. Voor deze opzet is gekozen omdat uit eerdere verkenningen bleek dat in Nederland nog weinig ervaring is opgedaan met het begeleiden op de school van zij-instromers met behulp van een digitaal portfolio. De activiteiten in het kader van de pilot hadden daarom een exploratief karakter.

1.3 Structuur van de pilot

In het vijf maanden durende pilot traject kregen de deelnemers vooral veel tijd te experimenteren met het gebruik van een digitaal portfolio in de begeleiding op school. Het traject bestond uit de workshop "Kennismaking met digitaal portfolio en elektronische leeromgeving", perioden om te experimenteren in de begeleiding, verschillende on line discussies en de afsluitende workshop "Begeleiden met een digitaal portfolio". In de eerste workshop maakten de deelnemers kennis met elkaar en werd een oriëntatie gegeven op het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument. In de experimenteerperioden vulden de zij-instromers hun digitaal portfolio en experimenteerden de begeleiders op school met het inzetten van het digitaal portfolio in de begeleiding en als communicatiemiddel met de opleiding. In de on line discussies stonden de ervaringen van de begeleiders centraal. Begeleiders konden zelf discussieonderwerpen aandragen of discussiëren over onderwerpen die door de trainers waren aangeboden in de on line omgeving. Gepland stond elke on line discussie af te sluiten met een chatsessie. Daartoe zijn in een elektronische leeromgeving (Blackboard) discussiefora aangemaakt, evenals groepsruimtes voor ieder cluster (zij-instromer, begeleider en opleider) van deelnemers. In de afsluitende workshop werden de resultaten van de verschillende discussies nog eens doorgesproken en werd het pilot traject geëvalueerd. Het onderstaande figuur geeft de structuur van de pilot visueel weer. Het tijdspad van de pilot is opgenomen in bijlage 1.

Figuur 1. Structuur van de pilot
Toelichting: dpf=digitaal portfolio

1.4 Toelichting onderdelen pilot

Onderstaand worden kort de verschillende onderdelen uit het pilot traject besproken.

Workshop "Kennismaking met digitaal portfolio en elektronische leeromgeving"

In deze workshop stond naast kennismaking van de participanten een oriëntatie op het digitaal portfolio en de mogelijkheden van een digitaal portfolio in de begeleiding van zij-instromers centraal. Daarbij is het IVLOS portfolio (<http://portfolio.uu.nl/SURF-Efolio/Voorbeelden/UU-lerarenopleiding/index.htm>) als voorbeeld gebruikt. Tijdens deze sessie stond ook een gezamenlijke brainstorm over de mogelijkheden van

een digitaal portfolio in de begeleiding gepland. Een deel van de workshop werd besteed aan een hands-on sessie met de elektronische leeromgeving Blackboard. Deze omgeving zou gedurende de pilot fungeren als discussie- en informatieplatform voor deelnemers en trainers. Het programma van de workshop is opgenomen in bijlage 2.

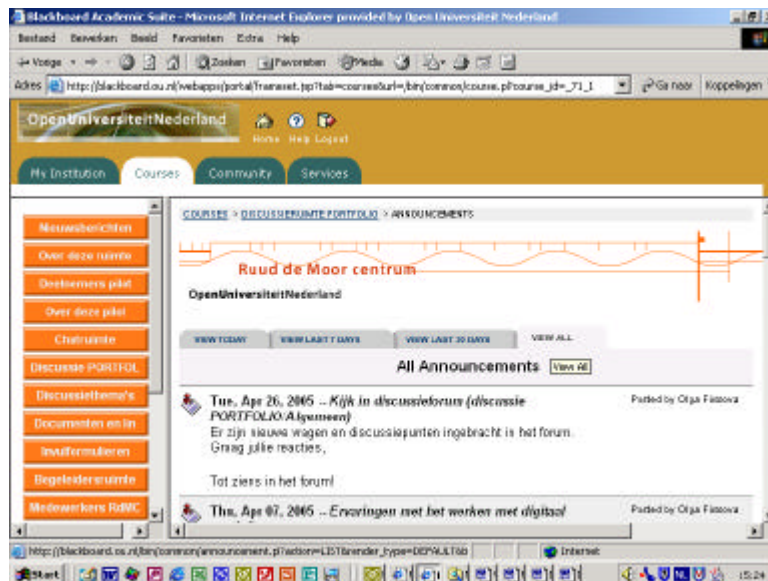
Als vervolg op de workshop werd de zij-instromers gevraagd zo snel mogelijk een keuze te maken voor een digitaal portfolio. De zij-instromers waren vrij in de keuze welk digitaal portfolio te gebruiken. Het RdMC stelde een digitaal portfoliosysteem (het IVLOS portfolio) ter beschikking, evenals de HTML editor Dreamweaver. Begeleiders en zij-instromers die kozen voor dit systeem konden worden getraind in het gebruik van de software. Verder werd de begeleiders gevraagd aan te geven hoe ze het digitaal portfolio wilden gaan inzetten in hun begeleiding.

De communicatieomgeving in Blackboard

De elektronische communicatieomgeving in Blackboard werd ingericht om:

- a) tijd- en plaatsafhankelijke contacten en uitwisseling van ervaringen en meningen van de deelnemers van de pilot te ondersteunen;
- b) meningen en ervaringen over het gebruik van het digitaal portfolio bij de begeleiding van zij-instromers op school te verzamelen en in on line discussies nieuwe ideeën te genereren;
- c) de communicatie rond het digitaal portfolio in de driehoek (begeleider, opleider en zij-instromer) op afstand te stimuleren en te faciliteren;
- d) pilot evaluaties te houden via elektronische vragenlijsten.

Conform de doelen van de pilot waren in Blackboard twee aparte ruimtes ingericht: *Discussieruimte PORTFOLIO* en *Discussieruimte Begeleiders*. De eerste ruimte was voor alle deelnemers opengesteld en had tot doel een communicatieplatform te bieden voor de communicatie in de trio's (zij-instromer, begeleider op school en opleider), plus links naar websites en materialen met achtergrondinformatie over portfoliogebruik. In de *Discussieruimte PORTFOLIO* beschikten de deelnemers over verschillende discussiefora voor tijd- en plaatsafhankelijke communicatie en een chatruimte voor synchrone communicatie. Per driehoek was er een besloten discussieruimte aangemaakt met een koppeling naar het digitaal portfolio van de zij-instromer. Verder waren er nog discussieruimtes voor alle deelnemers gezamenlijk en apart voor de zij-instromers (discussiefora Algemeen en "Zij-instromers only!").

Figuur 2. Startpagina Discussieruimte PORTFOLIO

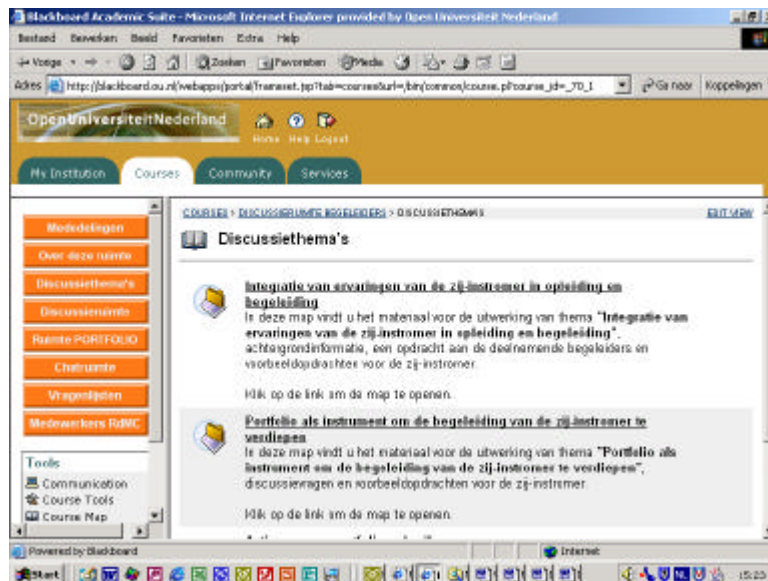
De *Discussieruimte Begeleiders* was alleen toegankelijk voor de begeleiders op school. Zij bespraken daar ervaringen en ideeën over het gebruik van het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument. Om de uitwisseling van ervaringen te stimuleren heeft het pilotteam een drietal mogelijke discussiethema's uitgewerkt:

1. Integratie van eerdere ervaringen van zij-instromers in de begeleiding;
2. Portfolio als instrument om de begeleiding van de zij-instromer te verdiepen;
3. Activeren van portfolio gebruik.

Per thema waren achtergrondinformatie, begeleidingsscenario's, voorbeelden van "opdrachten" aan zij-instromers, discussievragen, aanvullende bronnen (literatuur, websites) via Blackboard beschikbaar.

De opdrachten konden de begeleiders gedurende de pilot met de zij-instromers uitproberen om vervolgens met collega begeleiders te bespreken. Elke on line discussie zou één maand duren en zou met een gezamenlijke chatsessie worden afgesloten. De discussiethema's zijn opgenomen in bijlage 3. Naast discussiefora per onderwerp beschikten de begeleiders ook over een algemeen discussieforum.

Beide ruimtes bevatten een aantal algemene componenten zoals een nieuwspagina, uitleg over de structuur van de betreffende ruimte en de pilot, informatie over de deelnemers en over het pilotteam.

Figuur 3. Onderdeel Discussiethema's

Workshop "Begeleiden met een digitaal portfolio"

Tijdens deze workshop stond behalve de evaluatie van de pilot een gezamenlijke bespreking van de resultaten van de on line discussies en doelstellingen van de pilot centraal.

In twee groepen zijn de volgende vier punten bediscussieerd:

1. (Dagelijkse) Begeleiding door begeleider op school;
2. Benodigde functionaliteiten digitaal portfolio;
3. Samenwerking driehoek begeleider op school, opleider en zij-instromer;
4. Begeleidingsinstrument versus beoordelingsinstrument.

De twee groepen is gevraagd hun ervaringen (wat heb je gedaan tijdens de pilot) en scenario's (wat zie je voor mogelijkheden) te bespreken en te noteren op een flipover. Deze uitkomsten werden later beoordeeld op hun waarde door alle deelnemers en contradicties in uitkomsten werden centraal besproken. De uitkomsten van de discussies zijn verwerkt in dit verslag.

2 Uitvoering van de pilot

Het verloop van de pilot wordt in dit hoofdstuk kort beschreven. Aan de pilot hebben negen deelnemers meegedaan, van wie de volgende kenmerken worden beschreven: rol, geslacht, schoolsoort, ervaring in het onderwijs en met begeleiden, ervaring met (digitaal) portfolio, ervaring met ICT en de mate van deelname aan de pilot.

In het tweede deel van het hoofdstuk wordt beschreven hoe de pilot is verlopen zodat een beeld kan worden verkregen van wat de deelnemers gedurende de pilot periode hebben gedaan.

2.1 Deelnemers

Voor de werving van de deelnemers zijn VMBO scholen of brede scholengemeenschappen benaderd. Daarnaast zijn folders verspreid en is een oproep tot deelname op de website van het RdMC geplaatst. Met geïnteresseerden is een gesprek gevoerd waarin de doelstellingen van de pilot zijn toegelicht en waarin randvoorwaarden voor deelname zijn besproken¹.

De werving van deelnemers verliep moeizaam. Maar weinig schoolleiders en begeleiders waren geïnteresseerd in deelname. Uiteindelijk zijn vijf scholen bereid gevonden deel te nemen. Een van deze scholen (waarvan drie begeleiders, drie zij-instromers en een opleider zouden deelnemen) is vroegtijdig afgehaakt door een reorganisatieproces in de school. Uiteindelijk hebben vier scholen hun medewerking verleend aan de pilot, resulterend in drie duo's (zij-instromer en begeleider) en een driehoek (zij-instromer, begeleider en opleider). Het werken in trio's in de pilot bleek in de praktijk moeilijk te organiseren vanwege gebrek aan deelname van opleiders.

¹ De instellingen die deelnamen aan de pilot kregen hiervoor een financiële vergoeding.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de deelnemers en hun activiteiten in de pilot.

	Geslacht	Schoolsoort	Ervaring in het onderwijs	Ervaring met begeleiding	Ervaring met portfolio	Ervaring met digitaal portfolio	Ervaring ¹ met ICT	Actief in pilot
Zij-instromer	V	BVE	2 jaar (vanaf 2003)		Ja	Nee	Weinig	+
Begeleider	M	BVE	>20 jaar	Ja (stage LIO)	Nee	Nee	Weinig	-
Opleider	V	HBO (BVE groep)	> 40 jaar	Ja (vanaf 1994)	Ja	Nee	Weinig	-
Zij-instromer	V	VMBO	2 jaar (vanaf 2003)		Ja	Nee	Weinig	+
Begeleider	V	VMBO	> 20 jaar	Ja (incl. zij-instromers vanaf 2003)	Niet bekend	Nee	Weinig	+
Zij-instromer	M	VMBO (Breed)	2 jaar (vanaf 2003)		Nee	Nee	Veel	+
Begeleider	M	VMBO	> 20 jaar	Ja (collega docenten)	Nee	Nee	Veel	+
Zij-instromer	M	VMBO	1,5 jaar (vanaf 2004)		Niet bekend	Ja	Veel	+
Begeleider	V	VMBO	10 jaar	Ja (1 jaar als teamleider)	Nee	Nee	Weinig	+/-

Tabel 1. Deelnemers en hun activiteiten in de pilot

¹ Geeft de inschatting weer van de respondenten zelf op vragen van het pilotteam naar ervaring met e-mail, discussiegroepen, internet e.d.

² Actief heeft betrekking op de mate van deelname aan de online discussies. Voor de zij-instromer is ook meegenomen in hoeverre deze actief heeft gewerkt aan het digitaal portfolio.

2.2 Verloop van de pilot

De pilot is in februari 2005 van start gegaan met de workshop "Kennismaking met digitaal portfolio en elektronische leeromgeving". Aangezien de deelnemers weinig ervaring hadden met ICT is er relatief veel tijd besteed aan de hands-on sessie over Blackboard.

De vier maanden tussen de eerste en de tweede workshop vallen uiteen in drie korte periodes.

Tijdens de eerste maand oriënteerden de zij-instromers zich op het instrument digitaal portfolio en maakten de uiteindelijk keuze voor een portfoliosysteem. De deelnemers hebben zich in deze periode via Blackboard voorgesteld (via de rubriek "wie-ben-ik"). In deze periode beperkte het e-mail verkeer met het pilotteam en de communicatie met het pilotteam via Blackboard zich tot helpdesk vragen over het gebruik van Blackboard.

Gedurende de tweede maand hebben de zij-instromers een digitaal portfolio gemaakt. Alle vier hebben zij er voor gekozen te werken met het digitaal portfolio dat wordt aangeboden door het SBL (<http://www.lerarenweb.nl/sbl/>). De overwegingen voor deze keuze kunnen worden samengevat als: het SBL-portfolio is een kant-en-klare applicatie, het is gratis toegankelijk voor alle onderwijsgevenden, het heeft een goede helpdesk ondersteuning, het heeft voldoende functionaliteiten en is gebruikersvriendelijk, kennis van een HTML editor is niet nodig. Alle deelnemers waren vertrouwd met de SBL competenties die in het portfolio centraal staan. Zowel via Blackboard als via e-mail werden helpdesk vragen over SBL-portfolio gesteld, tips en de eerste indrukken uitgewisseld. De twee begeleiders die actief betrokken waren bij de pilot konden in deze periode een eerste indruk krijgen van het digitaal portfolio van hun zij-instromer.

In de laatste twee maanden vond er een uitwisseling van ervaringen en meningen plaats in de communicatieomgeving van Blackboard. Het pilotteam nam daarbij het initiatief om zowel de begeleiders als de zij-instromers hun ervaringen en bevindingen te laten delen.

In deze periode waren twee van de drie duo's actief met het digitaal portfolio bezig, in het derde duo is pas in mei sprake geweest van actievere begeleiding met een digitale component. Het digitaal portfolio is daarbij niet gebruikt, e-mail verkeer vervulde de functie van begeleidingsinstrument (de zij-instromer stuurde via e-mail beschrijvingen van concrete situaties en vragen naar de begeleider en kreeg hierop feedback). Het portfolio heeft in de enige volledige driehoek een andere functie gehad dan oorspronkelijk gepland. De zij-instromer richtte bij wijze van experiment het SBL portfolio in, maar de instituutsopleider begeleidde haar met behulp van een schriftelijk portfolio. Op school was er eerder sprake van informeel contact op de werkvloer tussen zij-instromer en begeleider dan van een systematische begeleiding middels een digitaal portfolio.

Half juni is de pilot afgerond met de workshop "Begeleiden met een digitaal portfolio". Hierbij waren zeven deelnemers aan de pilot aanwezig. In groepen zijn de eerder genoemde thema's bediscussieerd en becommentarieerd. De samenvatting van de discussie is opgenomen in bijlage 4. De pilot is die avond afgesloten met een evaluatie van het gehele pilottraject. Uitkomsten hiervan zijn opgenomen in hoofdstuk 4.

3 Opbrengsten van de pilot

Dit hoofdstuk presenteert de bevindingen van de pilot “Begeleiden met een digitaal portfolio”. Tijdens de pilot hebben vier zij-instromers ervaring opgedaan met het digitaal portfolio door zelf een eigen portfolio te maken en daarover met de begeleider op school te communiceren. Het digitaal portfolio is door twee begeleiders bij de begeleiding ingezet. Twee begeleiders en één opleider hebben kennis genomen van het digitaal portfolio van de zij-instromer maar dit instrument niet in de begeleiding gebruikt. Alle deelnemers hebben hun ervaringen met en meningen over het digitaal portfolio en de mogelijke functie ervan in de begeleiding met elkaar en het pilotteam bediscussieerd. De pilot had een verkennend karakter en als doel individuele ervaringen en meningen te verzamelen en inventariseren. De bevindingen zijn gebaseerd op deze inventarisatie en als zodanig (nog) niet generaliseerbaar.

Paragraaf 3.1 beschrijft de instrumenten en de gehanteerde methode van dataverzameling. In paragraaf 3.2 worden de pilot bevindingen ten aanzien van het gebruik van het digitaal portfolio door de zij-instromer weergegeven. Paragraaf 3.3 is gewijd aan ervaringen met en meningen over het begeleiden met een digitaal portfolio op school. Hier komen de (componenten van) waargenomen begeleidingsscenario's aan bod. Paragraaf 3.4 presenteert de pilot resultaten ten aanzien van de communicatie tussen de opleider, de begeleider en de zij-instromer en de mogelijke functie van het digitaal portfolio ter ondersteuning van de communicatie.

3.1 Dataverzameling en instrumenten

De ervaringen met en meningen over het gebruik van het digitaal portfolio bij de begeleiding zijn verzameld met behulp van vragenlijsten die voorafgaand aan de eerste workshop en aan het eind van de tweede workshop aan de deelnemers werden voorgelegd, diepte interviews met alle pilot deelnemers, analyse van de on line gevoerde discussies in Blackboard, en een brainstormsessie en discussie tijdens de afsluitende workshop. Startvragenlijst, eindvragenlijst en interviewschema's zijn opgenomen in de bijlagen 5 tot en met 9. Van de startvragenlijst is de vragenlijst voor begeleiders opgenomen als voorbeeld. Deze vragenlijst is met kleine aanpassingen ook gebruikt voor de zij-instromers en opleider.

Met behulp van de *startvragenlijst* is onder andere nagegaan in hoeverre de deelnemers ervaring hebben met het digitaal portfolio, wat de motivatie is om deel te nemen aan de pilot, in welke mate men tevreden is met de huidige begeleiding op school en wat de knelpunten zijn die men hierbij ervaart. In de *afsluitende vragenlijst* kwamen onderwerpen aan bod als: de duidelijkheid van de doelstellingen van de pilot, de mate waarin de pilot voldaan heeft aan de verwachtingen van de deelnemers, het effect van de deelname aan de pilot op de vaardigheid van de deelnemers in het gebruik van een digitaal portfolio, de invloed van het digitaal portfolio op de kwaliteit van de begeleiding, de kwaliteit van de inrichting van de communicatieomgeving (Blackboard), communicatiemogelijkheden van deze omgeving, de invloed van de deelname aan de pilot op de kwaliteit van het reflecteren, de opzet van de pilot en opmerkingen en suggesties voor de inzet van een digitaal portfolio.

De interviews zijn gehouden aan de hand van een *interviewschema* met onderwerpen als de mate van ervaring in het werken met een (digitaal) portfolio, de wijze waarop het digitaal portfolio gebruikt wordt in de opleiding en de begeleiding op school, de voor- en nadelen van het gekozen portfolio en de belangrijkste onderdelen ervan, problemen die ervaren worden bij het gebruik van het digitale portfolio en adviezen voor een effectievere inzet van het digitaal portfolio bij zij-instromers.

De bijdragen van de deelnemers aan on line discussies en chatsessies in de elektronische communicatieomgeving Blackboard en tijdens de afsluitende workshop zijn geanalyseerd op de inhoud van berichten. Bij de analyse is het materiaal ingedeeld in de categorieën *ervaringen met het maken van het digitaal portfolio* (zij-instromers), *gebruik van het digitaal portfolio in de begeleiding* (begeleiders), *waardering van het digitaal portfolio*, *wensen en randvoorwaarden* (alle deelnemers). De uitkomsten zijn gerelateerd aan de doelstellingen van de pilot.

Parallel aan de pilot en als aanvulling erop is informatie verzameld bij zij-instromers en instituutsopleiders met ervaring in het gebruik van het digitaal portfolio als opleidings- en begeleidingsinstrument. Begeleiders met vergelijkbare ervaringen zijn moeilijk te vinden. Dit heeft te maken met het feit dat er op scholen nog maar heel weinig wordt gewerkt met een digitaal portfolio.

Bij de interviews is gebruik gemaakt van hetzelfde schema als bij de interviews van de pilot deelnemers en de verkregen informatie is op dezelfde wijze geanalyseerd. Bij de beschrijving van de bevindingen wordt geen onderscheid gemaakt tussen de informatiebronnen (pilot gegevens of interviews), behalve op punten waar een dergelijke vermelding relevant is.

3.2 Het digitaal portfolio: ervaringen, meningen en wensen van de zij-instromers

Deze paragraaf is gewijd aan de ervaringen, meningen en wensen van de zij-instromers die hetzij in de pilot, hetzij in eigen opleidingstrajecten met het digitaal portfolio hebben gewerkt. Achtereenvolgens wordt beschreven hoe de zij-instromers het digitaal portfolio maken en inzetten in hun opleiding tot leraar (3.2.1), wat hun meningen en bevindingen zijn na een periode van kennismaking of gebruik (3.2.2) en welke functionaliteiten zij graag in het digitaal portfolio willen zien (3.2.3).

3.2.1 Het maken van een digitaal portfolio

In de pilot is door vier zij-instromers een eigen digitaal portfolio gemaakt en in wisselende mate ingezet in contacten met de begeleider. Na demonstratie en consultatie door het pilotteam heeft elke zij-instromer zelfstandig de keuze gemaakt voor een portfoliosysteem. In alle gevallen is dit het SBL portfolio (<http://www.lerarenweb.nl/portfolio>) geworden². Bij de keuze was de toegankelijkheid van het instrument

² Dit digitaal portfolio is een website die na aanmelding voor de gebruikers gratis toegankelijk is. Het maken van een eigen portfolio geschiedt via invulvelden. In het portfolio wordt persoonlijke informatie, materiaal dat gemaakt is in het kader van de opleiding en/of de onderwijspraktijk en eigen analyses en reflecties opgenomen in de aangeboden structuur (rubrieken). De rubricering is gebaseerd op het SBL competentiekader. Het SBL portfolio biedt een aantal zelfevaluatie instrumenten aan in de vorm van vragenlijsten en quick-scans waarmee de gebruiker van het portfolio zijn of haar eigen competentieniveau via invulsjablonen kan beschrijven.

bepalend. Dit digitaal portfolio werd door alle vier pilotdeelnemers snel en zonder veel technische problemen gemaakt, ook door de zij-instromers met relatief weinig ICT-kennis. Het opnemen van informatie via invulvelden, het invullen van quick-scans en vragenlijsten en het uploaden van materiaal in het dossiergedeelte van het portfolio ging alle deelnemers gemakkelijk af. De helpdesk van SBL en het pilotteam werden enkele keren ingeschakeld in verband met het uploaden van fotomateriaal, presentaties en grote bestanden.

De vier zij-instromers hebben in de pilot op verschillende manieren aan het digitaal portfolio van SBL gewerkt.

- Één zij-instromer heeft gedurende de hele periode actief het digitaal portfolio gebruikt. Nadat alle gekozen rubrieken in het SBL sjabloon waren ingevuld, heeft de zij-instromer de beschrijvingen nog enkele keren aangevuld en aangepast, o.a. op basis van de feedback van de begeleider. In het dossiergedeelte werd nieuw materiaal opgenomen. Deze zij-instromer verzocht regelmatig haar begeleider en opleider op het portfolio te reageren. Ze vroeg tevens feedback van anderen: haar peers (andere pilot deelnemers) en het pilotteam, en plaatste reacties in het portfolio. De instituutsopleider heeft een keer het digitaal portfolio bekeken maar niet inhoudelijk gereageerd.
- Een andere zij-instromer had bij de aanvang van de pilot een grote verzameling materiaal gemaakt in de opleiding en wilde dit materiaal snel en zo volledig mogelijk in het portfolio opnemen. Hij gebruikte daarvoor het dossiergedeelte van het SBL portfolio waar bestanden gemakkelijk geupload kunnen worden. Rubrieken van het SBL kader heeft deze zij-instromer slechts gebruikt om verwijzingen op te nemen. Vervolgens liet hij zijn begeleider weten dat *hij "klaar was"* met het portfolio. De reactie van de begeleider op het portfolio heeft niet geleid tot aanpassingen in het portfolio zelf. Wel hebben de zij-instromer en de begeleider regelmatig in gesprekken naar het digitaal portfolio verwezen. Het SBL competentiekader is niet benut voor reflectie, het dossiergedeelte diende vooral als een gemakkelijk *"te vullen"* en te beheren vergaarbak van materiaal. De instituutbegeleider was door de zij-instromer over het digitaal portfolio geïnformeerd, maar ondernam geen actie in dit verband. Volgens de zij-instromer beschouwde de opleiding zijn traject al min of meer als afgerond en leek verdere begeleiding overbodig.
- Een derde zij-instromer gebruikte het digitaal portfolio vooral ter verkenning van een nieuwe ICT toepassing. De pilot leverde in dit geval een bijdrage aan beeldvorming omtrent de mogelijkheden van het digitaal portfolio maar het instrument zelf is beperkt gebruikt (enkele rubrieken zijn ingevuld). Deze zij-instromer werkte gedurende de hele opleiding aan een schriftelijk portfolio, dat eveneens op de SBL competenties gebaseerd was en door de opleiding consequent werd ingezet. In het schriftelijke portfolio zijn uitdraaien opgenomen van quick-scans en vragenlijsten uit het SBL portfolio. Het schriftelijke portfolio is regelmatig op het initiatief van de zij-instromer met de begeleider besproken en aan de opleider voorgelegd voor feedback. Op basis van de feedback heeft de zij-instromer het portfolio continue aangevuld en aangepast. Als afsluiting van de opleiding legde de zij-instromer haar schriftelijke portfolio voor aan de opleider ter beoordeling.
- Een vierde zij-instromer beschikte bij de aanvang van de pilot over een digitaal portfolio van de opleiding maar werkte daar niet actief mee. Hij heeft de rubrieken van het SBL portfolio eenmalig ingevuld met persoonlijke informatie en zijn visie op het leraarschap. Door de deelname aan de pilot kreeg deze zij-instromer een extra stimulans om samen met de begeleider met andere digitale mogelijkheden (voornamelijk e-mail) te gaan werken – beschrijvingen van ervaringen en reflecties stuurde hij via e-mail naar zijn begeleider en hij ontving ook via e-mail feedback. Hij erkende dat deze

materialen in het digitaal portfolio thuis hoorden, maar ondernam verder geen actie. De opleiding was niet bij deze activiteiten betrokken.

De vijf zij-instromers die parallel aan de pilot zijn geïnterviewd, hebben hun ervaringen met het digitaal portfolio opgedaan in het kader van hun opleidingstrajecten. Het gaat hier om twee verschillende portfolio's met een eigen indeling en structuur. De concrete omstandigheden waarbinnen de portfolio's zijn gebruikt waren eveneens verschillend: in het ene geval ging het om een experiment, in het andere om het standaard opleidingsinstrument dat ook door andere studenten van de opleiding wordt gebruikt. We bundelen hier de ervaringen van de individuele zij-instromers die tot dezelfde groep behoren.

- Twee geïnterviewde zij-instromers hebben binnen hun opleiding deelgenomen aan een pilot waarbij gebruikt gemaakt werd van een digitaal portfolio in de elektronische leeromgeving Moodle. De omgeving, waarvan het portfolio deel uitmaakte, was voor dit experiment door hun instituutsopleider ingericht³. De opleider stuurde het deel van het opleidingstraject waarbinnen het digitaal portfolio aan bod kwam actief aan. Beide zij-instromers konden goed met de omgeving en met het competentiekader omgaan en hebben actief aan hun portfolio's gewerkt. Het ging in beide gevallen om zeer ICT-vaardige zij-instromers. Zij verzamelden in het portfolio bewijsmateriaal en reflecties om aantoonbaar te maken dat ze de competenties beheersten. Via een discussieforum vond er communicatie plaats met de instituutsopleider en andere docenten van de opleiding. In het discussieforum plaatsten zij hun vragen en opmerkingen, waarop de begeleider zijn feedback en commentaar gaf. Op basis van het commentaar van de opleider vond er een voortdurende aanpassing en aanvulling van het portfolio plaats. Samen met de opleider markeerden de zij-instromers een aantal aspecten in het portfolio als aandachtspunten voor de pilot en belichtten deze punten in hun reflecties en bewijsvoering. De optie van "versiebeheer" hielp de groei van het portfolio en de competentieontwikkeling zichtbaar te maken. De begeleiders op school waren niet betrokken bij deze activiteiten.
- Drie geïnterviewde zij-instromers hebben het digitaal portfolio van het opleidingsinstituut in het hele opleidingstraject gebruikt⁴. Dit portfolio vergde de kennis van een softwarepakket voor het bouwen van websites (Dreamweaver). Alle zij-instromers hadden voldoende ICT-achtergrond om met het digitaal portfolio en het benodigde softwarepakket te kunnen werken. Het opleidingsportfolio werd als begeleidings- en beoordelingsinstrument gebruikt. Één van de geïnterviewden gaf aan dat hij met het oog op beoordeling een zo volledig mogelijk beeld van zich zelf trachtte te geven en al het materiaal in het portfolio wilde opnemen. Dankzij het feit dat de leeromgeving op het opleidingsinstituut als veilig werd ervaren was hij niet bang ook beschrijvingen van minder goede momenten en ervaringen in het portfolio op te nemen. Hij vond het echter moeilijk om alles erin te krijgen. Een andere zij-instromer die met hetzelfde instrument werkte gaf aan bij de start een duidelijke instructie gemist te hebben over wat in het portfolio verzameld moest worden. Er is veel tijd gaan zitten in het vinden van een passende vorm. Achteraf erkende deze zij-instromer echter dat hij dankzij deze vrijheid een eigen invulling aan het portfolio had kunnen geven.

³ De portfoliostructuur in Moodle was bepaald door docentcompetenties (verwant aan het SBL competentiekader) en een indeling in studieperioden (maand of semester).

⁴ Dit portfolio kent een eigen structuur met een sollicitatiemetafoer en verschillende rollen van de onderwijsgevende als uitgangspunt. Essentiële componenten zijn: een persoonlijk ontwikkelingsplan, verzameling van ervaringen en reflecties hierop en "bewijzen van kunnen" in termen van competenties.

Zoals we zien, wordt het digitaal portfolio door de zij-instromers op verschillende manieren gebruikt. Zelfs binnen vergelijkbare kaders zoals de lerarenopleidingen is dit waar te nemen. Bij een lerarenopleiding waar het digitaal portfolio een standaard instrument is, ligt het stramen vast. Wanneer het digitaal portfolio bij wijze van experiment wordt ingezet is de vrijheidsgraad om een eigen invulling aan dit proces te geven hoger, maar ook hier zijn duidelijke opleidingsdoelen en de betrokkenheid van de opleider bij de activiteiten kaderscheppend. Op de werkplek waar met het portfolio los van de opleidingssituatie wordt gewerkt, maakt de zij-instroomer zelf de keuzes en beslissingen over wat hij of zij met het digitaal portfolio gaat doen en hoe dit instrument wordt gebruikt. Individuele verschillen zijn dan ook veel groter.

De in de pilot en de interviews verzamelde impressies en gebruikservaringen van de zij-instromers laten zien hoe de zij-instromers dit instrument en het werken ermee waarderen.

3.2.2 Impressies en waardering

Om de impressies en waardering te illustreren zijn in deze paragraaf een aantal letterlijke uitspraken van zij-instromers opgenomen (cursief). De zij-instroomer die op de werkplek een digitaal portfolio maakt, waardeert dit als een instrument om de professionele ontwikkeling en de reflectie hierop duidelijk en overzichtelijk in kaart te brengen en vast te leggen. Hij of zij vindt het dossiergedeelte waar "proeven van bekwaamheid", lessenplannen, evaluaties en andere verslagen en documenten worden verzameld dan ook het belangrijkste onderdeel van het digitaal portfolio. Hierin staat immers in

'eigen bewoordingen wat je hebt geleerd, wat je hebt ervaren en gedaan, waaraan je laat zien of je wel of niet competent bent'.

Men vindt ook het persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) een belangrijk onderdeel van het portfolio:

'van daaruit ga je aan de slag en de reflectie op hetgeen je doet/ontwikkelt maakt je groei zichtbaar.'

Een digitaal portfolio dat regelmatig wordt aangevuld en bijgewerkt, wordt voor de zij-instroomer "een levend document" dat de ontwikkeling zichtbaar maakt en ondersteunt. Het portfolio helpt

'een goed chronologisch overzicht van zijn eigen ontwikkeling en ervaringen in een klas op te bouwen. Het logboek maakt het mogelijk op dingen uit het verleden terug te grijpen'.

De zij-instroomer die vanuit het opleidingskader aan het digitaal portfolio werkt, hecht veel waarde aan de mogelijkheid vanuit verschillende gezichtspunten naar het leraarschap te kijken. De structuur van het gebruikte opleidingsportfolio met een aantal gedefinieerde beroepsrollen biedt daarbij een goede ondersteuning.

'Ik begrijp nu die verschillende rollen. Je komt binnen met een bepaald beeld van een docent maar als je zelf voor de klas staat merk je pas dat het docentschap iets heel anders is dan het beeld dat je had.'

De zij-instromer heeft waardering voor het portfolio dat hem of haar in staat stelt een eigen visie op het onderwijs en het leraarschap te verwoorden. Als beginnende docent vindt de zij-instromer het belangrijk om een eigen standpunt te formuleren en de gegeven ondersteuning in de vorm van competentiebeschrijvingen van SBL of het competentiekader van de opleiding vindt men prettig.

'De competentiebeschrijvingen dienen als een referentiepunt – ze staan iedere keer bovenaan als ik het portfolio open.'

De zij-instromer die vertrouwd is met het SBL competentiekader en gewend is vanuit dit kader te werken en te redeneren, gebruikt de in het SBL portfolio opgenomen competentiebeschrijvingen en stellingen als ondersteuning bij het reflecteren over het eigen competentieniveau en het formuleren van een eigen visie op onderwijs en leraarschap. De zij-instromer daarentegen die minder vertrouwd is met de formuleringen van de SBL competenties vindt het lastig om eigen standpunten en visie over het leraarschap in het vanuit het SBL kader opgebouwde portfolio te formuleren. Het SBL competentiekader wordt dan als confronterend ervaren wat de drempel om met het portfolio te werken verhoogt.

Gebruiksvriendelijkheid en gemak van het systeem dat als digitaal portfolio wordt gebruikt zijn voor de zij-instromer, vooral de zij-instromer op de werkplek, essentieel. De zij-instromer heeft geen tijd om een nieuwe ICT-tool te verkennen, ook niet wanneer het inhoudelijk interessant is. De keuze valt op een gemakkelijk te bedienen en duidelijk voorgestructureerd sjabloon dat geen specifieke technische voorkennis vereist. Het SBL portfolio wint in de beleving van de zij-instromers daarom van andere digitale portfolio's.

'De beginnende docent heeft het enorm druk. Hij /zij heeft lessen, tentamens, werkt (bijna) full time. Hij heeft zeer weinig tijd om zich in het digitaal portfolio te verdiepen en moet heel snel aan de slag met dit instrument. Het SBL-portfolio sluit in deze zin heel mooi aan op de wensen door gebruiksvriendelijkheid.'

Het digitaal portfolio levert in de ogen van de zij-instromer aanzienlijke tijdswinst op bij contacten met de opleiding en de begeleider op de werkplek, ook bij regelmatige F2F contacten.

'... Naast een volledige baan en een gezin heb ik de studie gemakkelijk kunnen afronden, omdat ik het allemaal vanachter mijn eigen bureau heb kunnen doen. Je hebt geen reistijd en je hoeft geen map in te leveren en dan een week op een reactie te wachten, alles is in een knipoog gebeurd. Een digitaal portfolio werkt erg efficiënt.'

'De begeleider kan het te allen tijde inzien en voorzien van commentaar en gebruiken in begeleidingsgesprekken.'

'De begeleider kan in een oogopslag je hele oeuvre overzien.'

De ervaringen die de zij-instromer met het digitaal portfolio opdoet, vergroten over het algemeen de bereidheid van de zij-instromer om ICT in het onderwijs te gebruiken. Zowel de zij-instromer als de collega docenten worden door deze confrontatie en ervaring "digitaal bewuster".

'Managers worden zich bewust van de mogelijkheden die het digitaal leren met zich meebrengt. Digitalisering, opslag, archivering, aanleggen van digitale dossiers van eigen personeel, voorheen nog niet gebruikelijk, komt nu op gang.'

Voor de zij-instromer is het digitaal portfolio een veeleisend leerinstrument.

'Je wordt gedwongen goed te formuleren. Voor degenen die het moeilijk vinden om onder woorden te brengen of op te schrijven wat ze bedoelen is ook het digi[taal] port[folio] een hulpmiddel dat veel energie kost.'

Als een beperking ervaren de zij-instromers het feit dat bepaald materiaal moeilijk in het digitale portfolio is in te voeren. Voor procedures die specifieke technische expertise of tijd vergen, zoals bijvoorbeeld het scannen van materiaal, hebben de zij-instromers weinig ruimte en waardering. Met als resultaat dat de voorkeur dan uitgaat naar een schriftelijk portfolio.

De zij-instromers die met een opleidingsportfolio werken zien als nadeel het feit dat ze het portfolio niet aan anderen kunnen laten zien, ook niet aan begeleiders op school. Dit heeft onder andere te maken met de toegangsrechten tot de digitale omgeving en het portfolio.

Als een ander nadeel ervaren zij de tijdsinvestering: het kost veel tijd om technisch alles in orde te maken. Een nadeel dat ook genoemd wordt is dat de functie van het digitaal portfolio waarin de zij-instromer een zo volledig mogelijk beeld van zichzelf wil tonen soms conflicteert met de vorm en mogelijkheden van de website (b.v. enkel de mogelijkheid om korte teksten te plaatsen).

Samenvattend kunnen we constateren dat de zij-instromers het digitaal portfolio een bruikbaar en nuttig instrument vinden. Het is een instrument dat de ontwikkeling en opleiding tot leraar kan ondersteunen. Ze waarderen vooral de aangeboden structuur, opgenomen beschrijvingen en aanwijzingen waarmee een dergelijke ondersteuning wordt geboden, evenals het gemak waarmee ze als gebruikers met het instrument kunnen werken. Nadelen of beperkingen die ze noemen bevinden zich voornamelijk op organisatorisch of technisch gebied. Ook de wensen die de zij-instromers formuleren ten aanzien van functionaliteiten van het digitaal portfolio hebben vooral met de structuur, de aangeboden ondersteuning en het gebruiksgemak te maken.

3.2.3 Gewenste functionaliteiten

Op basis van hun eerste ervaringen met het digitaal portfolio formuleren de zij-instromers een aantal concrete wensen ten aanzien van functionaliteiten van het digitaal portfolio.

Noodzakelijk vindt men dat het portfolio een goede opslagplaats (dossier) biedt voor het verzamelde materiaal in verschillende formaten (teksten, foto's, presentaties, filmpjes) en dat het materiaal gemakkelijk geupload kan worden. De zij-instromer, en vooral een beginnende portfoliogebruiker, wil een goed gestructureerd en gemakkelijk te maken portfolio gebruiken. Ook de zij-instromer die slechts een beperkt deel (het dossiergedeelte) actief gebruikt, geeft de voorkeur aan een gemakkelijk te bedienen systeem als het SBL portfolio boven een opener digitaal portfolio dat meer vrijheid en creativiteit toelaat. De structuur die gerelateerd is aan een bekend kader (b.v. het SBL competentiekader) zorgt ervoor dat de zij-instromer snel aan de slag gaat en efficiënt werkt.

Een te starre structuur en te sturende beschrijvingen verhogen echter de drempel om het portfolio als een eigen instrument te beschouwen en te gebruiken. Beschrijvingen en invultips in de invulvelden die bij wijze van voorbeeld zijn opgenomen en door de gebruiker aangepast kunnen worden kunnen als te sturend worden ervaren. Indien een beginnende gebruiker niet meteen doorheeft dat deze informatie aangepast of vervangen kan worden, wordt hij of zij eerder belemmerd dan geholpen door dergelijke expliciete aansturing. Dergelijke *scaffolds* dienen in ieder geval zo min mogelijk sturend en vooral neutraal te worden geformuleerd. Het moet ook duidelijk zijn dat ze slechts een voorbeeldfunctie hebben en eenvoudig vervangen kunnen worden.

Voor het maken van een digitaal portfolio gebruikt de zij-instromer het liefst een digitaal portfolio dat weinig specifieke ICT-kennis en beperkt aanvullende tijdsinvestering vergt.

De meer digitaal ervaren en ICT-vaardige zij-instromer wil de mogelijkheid hebben om binnen de aangegeven structuur een eigen indeling te hanteren en met verwijzingen te werken in plaats van alle rubrieken in te moeten vullen. De gebruiker ziet liever een dossiergedeelte dat structureerbaar is en hij wil dat de lezer over de mogelijkheid beschikt om korte annotaties bij het materiaal toe te voegen. Deze optie is vooral van belang omdat de zij-instromer anderen (de begeleider, de opleider, collega's) toegang tot het portfolio of een deel daarvan (als show case) wenst te geven en graag feedback wil ontvangen op het portfolio. De zij-instromer wil via de digitale weg met anderen over het portfolio kunnen communiceren en beschouwt zelfs functionaliteiten als chatruimte en discussieforum als essentiële onderdelen van het instrument zelf.

Concluderend kunnen we stellen dat het gebruik van het digitaal portfolio door de zij-instromer op zichzelf een haalbare kaart is en door de zij-instromer ook als zodanig wordt ervaren. De zij-instromer ziet duidelijk het nut en de meerwaarde van het digitaal portfolio voor de eigen ontwikkeling. Men beseft dat deze taak een substantiële tijdsinvestering vergt en is bereid er tijd en energie aan te besteden met het oog op de opbrengsten in de vorm van constructieve feedback van de opleider en effectievere en efficiëntere begeleiding op school. Ook beginnende ICT gebruikers zijn in staat hun weg door het SBL portfolio te vinden en een eigen invulling aan dit instrument te geven. De mate van affiniteit met ICT die vereist is hangt af van het gebruikte portfoliosysteem en de omstandigheden waarin het portfolio wordt gebruikt (de opleiding die een duidelijk kader biedt of de werkplek waar het kader vooral door de gebruiker zelf wordt geschapen).

3.3 Begeleiden met digitaal portfolio op school: van kennismaking tot begeleidingsscenario's

In deze paragraaf zijn ervaringen van de begeleiders (pilot deelnemers) verwerkt. Aan bod komen ervaringen en indrukken van de begeleiders die voor het eerst met dit instrument in aanraking komen (par. 3.3.1) en enkele op de verzamelde ervaringen gebaseerde begeleidingsscenario's waarin het digitaal portfolio een rol speelt (par. 3.3.2).

3.3.1 Ervaringen en impressies van de begeleiders op school

Een belangrijke doelstelling van de pilot was de begeleiders van de zij-instromers ervaringen te laten opdoen met het gebruik van dit instrument in de begeleiding.

In de pilot hebben twee begeleiders met het digitaal portfolio van hun zij-instromers gewerkt, een derde begeleider werkte met het schriftelijke portfolio en heeft deze ervaringen met het pilotteam gedeeld.

- Een begeleider heeft dit instrument snel en efficiënt verkend door regelmatig op vaste momenten samen met de zij-instromer het portfolio te doorlopen. Samen achter een pc het digitaal portfolio bespreken heeft de begeleider geholpen bestaande drempels voor het gebruik van dit instrument (beperkte ICT-vaardigheid, tijdgebrek) te overwinnen. Gedurende de pilot heeft deze begeleider het portfolio vaak gezien en zij kon aan het einde van het traject zelf de weg vinden in het portfolio. In het portfolio heeft de zij-instromer de aanwijzingen en feedback van de begeleider opgenomen en aangevuld met een eigen reactie zodat de begeleider kon zien wat met de feedback is gedaan. Deze begeleider was door de opleiding op de hoogte gebracht van de verwachtingen ten aanzien van de begeleiding op school en werd door de opleiding uitgenodigd voor de eindbeoordeling. De begeleider heeft het portfolio van de zij-instromer geraadpleegd bij het voorbereiden van deze eindbeoordeling.
- Een andere begeleider heeft het ingevulde portfolio gelezen en eenmalig feedback op het portfolio zelf gegeven. Het portfolio is echter niet gebruikt in de begeleiding, mede omdat de zij-instromer het opleidingstraject vrijwel had afgerond en binnen de school zelfstandig functioneerde. De begeleidingsgesprekken hadden vooral een informeel karakter. Deze begeleider heeft geen contact met de opleiding gehad en heeft op een eigen manier invulling gegeven aan de begeleiding van de zij-instromer. Hij had ook weinig behoefte om het portfolio in de begeleiding te betrekken vooral omdat het op dat moment geen nieuwe of relevante informatie bevatte. Wel heeft deze begeleider op basis van de eerste kennismaking met het instrument en eigen begeleidingservaringen een mening kunnen formuleren over de mogelijkheden van een digitaal portfolio bij de begeleiding.
- Een derde begeleider heeft het digitale portfolio van de zij-instromer eenmalig bekeken. Deze begeleider had slechts een summiere indruk van de eisen en wensen van de opleiding en ging bij het geven van advies en feedback uit van zijn eigen ervaringen en expertise. Deze begeleider heeft wel aandacht besteed aan het schriftelijke portfolio. Op verzoek van de zij-instromer heeft hij in begeleidingsgesprekken tips en suggesties gegeven voor het invullen van het SBL competentiekader met relevante informatie uit de schoolpraktijk. Zijn indrukken van het digitaal portfolio zijn gebaseerd op de kennis van het schriftelijke portfolio.

Twee begeleiders hebben hun ervaringen en impressies over het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument geformuleerd. Het beeld is over het algemeen positief. Het digitaal portfolio biedt volgens deze begeleiders meer dan *“een gewoon ingevuld exemplaar”*: het geeft een goed overzicht van het materiaal dat de zij-instromer maakt en verschaft inzicht in het leerproces van de zij-instromer en in zijn of haar visie op het leraarschap. Het belangrijkste onderdeel van het portfolio van de zij-instromer is volgens de begeleider het POP dat samen met reflecties de kern van het portfolio vormt. Hier leest de begeleider

‘hoe de zij-instromer tegen bepaalde zaken aankijkt, hoe ze aan eigen ontwikkeling werkt, wat haar eigen visie is.’ Daarop geeft de begeleider feedback.

‘In het POP laat een student zien welke richting hij/zij op wil en als een begeleider daar inzicht in heeft kan er een doelgerichte begeleiding op losgelaten worden.’

Volgens een van de begeleiders wordt door het werken met het digitaal portfolio de begeleiding geïntensiveerd en het begeleidingsproces verrijkt. De band tussen de begeleider en de zij-instromer wordt sterker.

'Voor mijn gevoel blijven we wat dichter bij elkaar en doorlopen we het proces meer samen.'

De begeleider die het digitaal portfolio van de student (zij-instromer) kent, is beter in staat het globale overzicht van de ontwikkeling van de zij-instromer op te stellen en zich voor te bereiden op de eindbeoordeling op het opleidingsinstituut.

'Het grote voordeel is dat je bij het eindgesprek al een stukje "discussie" gevoerd en gelezen hebt en dat je dan meer op een lijn zit.'

De begeleider waardeert dat hij altijd over het digitaal portfolio van de zij-instromer kan beschikken, en de mogelijkheid heeft om het materiaal door te nemen en feedback te geven op het moment wanneer het uitkomt en niet alleen tijdens de geplande gesprekken. De in het portfolio opgenomen reactie op feedback en een neerslag van vervolgstappen maakt het effect van feedback zichtbaar. Doorgaans vindt de begeleider de competentiebeschrijvingen opgenomen in het digitaal portfolio een handige *reminder* bij het opstellen van feedback.

Het formuleren van feedback voor het digitaal portfolio vindt de begeleider echter een zwaardere taak dan het geven van mondelinge feedback:

'Met in mijn achterhoofd wetende dat ook andere begeleiders zullen (kunnen) meelesen zal ik daar meer tijd voor moeten uittrekken om goed onderbouwd te formuleren.'

De begeleider erkent dat hij of zij het digitaal portfolio kan betrekken bij de coaching van de nieuwe docenten (die reguliere lerarenopleidingen hebben afgerond en zij-instromers). Het digitaal portfolio kan volgens de begeleider in het schoolteam een voorbeeldfunctie hebben: een voorbeeld voor collega's van de manier waarop je je werk- en leerervaringen kunt verzamelen en uitwisselen. Het is een algemeen

'hulpmiddel dat kan helpen nadenken en formuleren hoe je als docent over het onderwijs denkt, hoe je erin staat'.

Het gebruik van het digitaal portfolio in het kader van eigen competentieontwikkeling en als voorbereiding op functioneringsgesprekken klinkt voor de begeleider nogal abstract en weinig tastbaar. Dit leeft nog niet binnen de school.

In de pilot kwam naar voren dat het gezamenlijk bekijken van het digitaal portfolio (zij-instromer en begeleider) de begeleider die minder affiniteit heeft met ICT en weinig tijd en motivatie, over de drempel kan helpen om dit instrument zelfstandig te gebruiken. Verder kan de noodzaak om op korte termijn dit instrument in te zetten in eigen onderwijs drempelverlagend werken. Wanneer dit instrument een plek krijgt in de eigen onderwijspraktijk, vooral bij de begeleiding van leerlingen in competentiegerichte trajecten, is de

begeleider wel bereid om het digitaal portfolio in de begeleiding uit te proberen en *“twee vliegen in een klap te slaan”*. Uit de pilot is tevens gebleken dat het digitaal portfolio voor de begeleider op school een nieuw en onbekend instrument is, waarvan het nut niet vanzelfsprekend is. De begeleiders geven aan zeer beperkt te zijn in hun tijd en vaak geen interesse te hebben om dit instrument in eigen tijd te verkennen. Vooral het kader waarin met het digitaal portfolio gewerkt zou moeten worden is niet duidelijk: de opleiding waar de zij-instromer onderwijs volgt of de eigen schoolleiding zou een dergelijk kader moeten aanbrenge(n).

3.3.2 Begeleiden met het digitaal portfolio: aanvullen en verrijken van begeleidingsscenario's

Op basis van de verzamelde informatie en meningen van de zij-instromers en hun begeleiders op school, die zowel in contact met de lerarenopleidingen als parallel aan de opleidingstrajecten ervaring hebben opgedaan met het digitaal portfolio van de zij-instromers, kunnen we enkele (componenten van) scenario's van begeleiden met een digitaal portfolio beschrijven.

Scenario 1: Het digitaal portfolio wordt onderwerp van begeleidingsgesprekken.

Wanneer door de begeleider een begin wordt gemaakt met het gebruik van het digitaal portfolio dient het digitaal portfolio vooral *als middel om samen invulling te geven aan de begeleiding*. In de begeleidingsgesprekken komt het digitaal portfolio zelf uitgebreid aan bod: *wat kan in het digitaal portfolio, hoe kun je bepaalde dingen verwoorden, is het te veel, te weinig, moeten er ook bijlagen bij?* Samen met de zij-instromer bekijkt de begeleider hoe invulling aan het digitaal portfolio gegeven kan worden en op welke wijze aangetoond kan worden dat de zij-instromer (op termijn) over bepaalde competenties beschikt⁵. Het digitaal portfolio wordt op deze manier op dezelfde wijze in de begeleiding ingezet als een schriftelijk portfolio dat eveneens onderwerp van begeleidingsgesprekken is tussen de zij-instromer en de begeleider. *De begeleider en de zij-instromer zoeken samen naar oplossingen*. Een begeleider is van mening dat het samen naast elkaar aan één pc bespreken van het materiaal en de reflecties in het portfolio, een bruikbare begeleidingsstrategie is. Deze strategie is niet nieuw maar het portfolio wordt effectief ingezet als een structurerend en organiserend element.

Scenario 2: Het digitaal portfolio wordt door de begeleider bij de voorbereiding van een begeleidingsgesprek geraadpleegd hetgeen in combinatie met de bestaande begeleidingsvormen (lesbezoek, begeleidingsgesprek) de efficiëntie van de begeleiding verhoogt.

De begeleider raadpleegt onafhankelijk van de eigenaar het digitaal portfolio van de zij-instromer voor uiteenlopende doelen: het schrijven van een evaluatie of de voorbereiding op een begeleidingsgesprek of een eindgesprek op het instituut. Het zijn dan vooral de documenten (dossier) die altijd toegankelijk moeten zijn en die ingezien moeten kunnen worden wanneer dit wenselijk is en wanneer dit uitkomt. Het voordeel van het digitaal portfolio vergeleken met de schriftelijke variant wordt in deze context zichtbaar: *“geen papierwinkel, het portfolio is compact, overzichtelijk en overal toegankelijk”*. De begeleider ervaart het als

⁵ Bijvoorbeeld het samenwerken met andere mensen: de zij-instromer heeft in bepaalde werkgroepen gezeten en daar een verslag van gemaakt, in het portfolio nam ze naast het verslag een eigen reflectie op over haar bijdrage aan de werkgroepen.

prettig dat hij/zij het op verschillende manieren en momenten bij de begeleiding kan gebruiken en dat feedback en vervolgstappen direct zichtbaar zijn. Er ontstaat een nieuwe manier van begeleiden die in de ogen van de zij-instromer en de begeleider tot tijdwinst leidt. Wanneer de begeleider door middel van het digitaal portfolio kennis neemt van materialen en standpunten van de zij-instromer verloopt de communicatie efficiënter.

'Bij een lesbezoek noteert de begeleider zijn of haar impressies, kijkt in het portfolio hoe de zij-instromer eigen handelen heeft beschreven en geëvalueerd en vergelijkt deze analyse met zijn eigen indruk. Bij een begeleidingsgesprek komen slechts die aspecten aan bod waarover de meningen verschillen of waaraan de zij-instromer volgens de begeleider nog aandacht moet besteden.'

Scenario 3: Het gebruik van het digitale portfolio in de begeleiding zorgt voor verdieping.

Wanneer de begeleider en de zij-instromer elkaar regelmatig spreken, lijkt het begeleiden met behulp van een digitaal portfolio minder zinvol. Aan de andere kant wordt erkend dat het digitaal portfolio verdieping kan geven: de zij-instromer zal op een andere manier reflecteren op zijn of haar lessen wanneer hij of zij de tijd heeft gehad om de ervaringen te laten bezinken en er rustig over na te denken. Bij F2F bijeenkomsten op school wordt vaak direct op de gegeven lessen ingegaan en heeft de reflectie meer het karakter van stoom afblazen. De begeleiding op school heeft vooral betrekking op concrete situaties (n.a.v. lesbezoek en problemen met de leerlingen) maar ook op de ontwikkeling van de zij-instromer in het beroep van leraar (verloop, richting, volgen van eigen loopbaan). Volgens de begeleider ligt de meerwaarde van het digitaal portfolio in het ondersteunen van het laatste. *"Naast het concrete handelen in de praktijk" dat "via het digitaal portfolio goed gevolgd kan worden"* biedt het digitaal portfolio ondersteuning *"bij de ontwikkeling van het totale functioneren van de leraar in opleiding"*.

3.4 Communicatie en het gebruik en de betekenis van het digitaal portfolio binnen de driehoek zij-instromer, begeleider op school en opleider

Een belangrijke doelstelling van deze pilot was te achterhalen in welke mate het gebruik van een digitaal portfolio een positieve en constructieve invloed heeft op de communicatie binnen de driehoek zij-instromer, begeleider op school en opleider.

In de pilot was helaas geen volledig functionerende driehoek rondom het digitaal portfolio. De deelnemers van de pilot hebben wel hun mening en ideeën over dit aspect gegeven. Ook een aantal opleiders en zij-instromers van buiten de pilot heeft hun mening met het pilotteam gedeeld.

In de volgende drie paragrafen treft u een verslag aan van de informatie die deze uitwisseling heeft opgeleverd.

3.4.1 Opleiders over het gebruik van een digitaal portfolio en de rol van de begeleiders op school in opleidingstrajecten

Aan de pilot "Begeleiden met een digitaal portfolio" is deelgenomen door slechts een instituutsopleider. Gedurende de periode van de pilot gaf deze opleider echter de voorkeur aan de begeleiding van de zij-instromer met behulp van een schriftelijk portfolio.

Informatie over het gebruik van een digitaal portfolio werd verkregen uit interviews met opleiders die dit instrument bij wijze van experiment of als standaard begeleidingsinstrument gebruikten.

Alle opleiders kunnen zich goed voorstellen dat het werken met een digitaal portfolio voor de zij-instromers "een hele klus" is. Als factoren die bij de zij-instromer de ervaring van 'een hele klus' oproepen noemen zij:

- het hebben van te weinig tijd;
- te lang wachten met ermee te beginnen;
- startproblemen;
- moeilijkheden met het vinden van een geschikte structuur.

Opvallend is volgens de opleiders dat er voornamelijk gebruik gemaakt wordt van tekstdocumenten voor de verslaglegging en dat er maar weinig beeldmateriaal wordt ingevoegd.

Een opleider is van mening dat het maken van een digitaal portfolio voor een zij-instromer mogelijk een nuttige vaardigheid is, maar zeker geen noodzakelijke beroepskwaliteit. Mocht het zo zijn dat de zij-instromer niet beschikt over de nodige 'digitale vaardigheden' dan vindt deze opleider het acceptabel dat de zij-instromer een schriftelijk portfolio indient.

De geïnterviewde opleiders denken verschillend over het gebruik van het digitale portfolio bij de begeleiding van de zij-instromers tijdens hun opleiding en over de wijze waarop met name de begeleiding op de (praktijk)school hiermee ondersteund kan worden.

Een opleider is van mening dat bij zij-instroomtrajecten het digitaal portfolio vooral als beoordelingsinstrument gebruikt moet worden. Hierbij gaat het vooral om de verslaglegging achteraf. Deze opleider ontvangt nieuwe informatie niet via het digitaal portfolio, maar persoonlijk of via e-mail. Na een persoonlijk gesprek of een uitwisseling van e-mails over het POP vult de zij-instromer de relevante rubrieken in het digitaal portfolio in.

'Voor de instituutsopleider is het digitaal portfolio vooral een beoordelingsinstrument, al zit er, vooral in reflectieverslagen, een ontwikkelingselement in. De opleider moet kunnen melden dat de student de competenties heeft verworven. De instituutsopleider geeft een eerste impuls en daarna een beoordeling door gebruik te maken van het portfolio. Hij doet niet actief mee aan de begeleiding. De begeleiding moet op school zelf plaats vinden.'

Een andere opleider meent dat het digitaal portfolio niet alleen een beoordelingsinstrument is, maar vooral een begeleidingsinstrument in de ruimste zin van het woord. Met behulp van het portfolio laat de docent in opleiding zien op welke wijze hij bepaalde competenties verwerft en in welke mate hij deze op een bepaald ogenblik bezit. Dit laatste door het verzamelen en opslaan van bewijzen en reflecties in het digitaal portfolio. Het POP is volgens deze opleider dan ook het belangrijkste onderdeel van het digitaal portfolio

'aangezien dit het instrument is om je opleiding vorm en invulling te geven'.

Hij betreft al het verzamelde materiaal bij de begeleiding. Bij een dergelijke aanpak komt het voordeel van het digitale naar voren. De opleider kan dan beter op de persoonlijke behoeften van de zij-instromer inspelen bij zijn begeleiding. De begeleiding wordt specifiek.

'Het digitaal portfolio kun je op elk moment bekijken, je kunt het vergelijken met andere digitale portfolio's, je kunt het toespitsen op de praktijk van de student.'

'Met het digitaal portfolio kan gemakkelijk op de in het POP geformuleerde leerpunten terug worden gegrepen. Door een papieren portfolio ga je sneller heen.'

Uit de interviews blijkt dat de meningen van de opleiders over het gebruik van het digitaal portfolio bij de begeleiding op school verdeeld en diffuus zijn. Één opleider is van mening dat de begeleiding op de werkplek ondersteund wordt door de duidelijke ordening die het digitaal portfolio met zich meebrengt en de mogelijkheid om op een gestructureerde wijze feedback te geven.

'Dit voorkomt het "gevaar van de koffiekamer", waar zaken in de lucht kunnen blijven hangen. Coachen gebeurt niet in de koffiekamer.'

Een andere opleider vindt dat het gebruik van het digitaal portfolio de begeleiding vanuit de (praktijk)school effectiever kan maken. De begeleider op school zou een vollediger beeld van de zij-instromer krijgen dan wanneer er enkel sprake is van observaties in de dagelijkse praktijk. Andere opleiders zijn van mening dat men de begeleider in de school niet te veel lastig moet vallen met het digitale portfolio.

Één opleider meent dat de begeleider op school op zijn minst inzage moet hebben in het digitaal portfolio. Een andere vindt dit niet nodig. Hij vindt het acceptabel wanneer de begeleider, die volgens hem al zeer weinig tijd voor de begeleiding heeft, formeel in kennis wordt gesteld van het bestaan van het digitaal portfolio.

Een derde opleider is er van overtuigd dat het digitaal portfolio vooral een opleidingsinstrument is en acht het niet of nauwelijks zinvol dit instrument bij de begeleiding vanuit de school te gebruiken.

Volgens een van de opleiders komt het voor dat begeleiders op school het digitaal portfolio niet willen gebruiken omdat het de beeldvorming over het functioneren van de zij-instromer zou verstoren.

De meerderheid van de opleiders geeft aan dat de zij-instromer in elk geval de vrijheid moet hebben om zelf te bepalen welke delen van het digitaal portfolio aan de begeleider op school getoond worden.

Eén opleider is erg sceptisch ten opzichte van het begeleiden met een digitaal portfolio. Het levert volgens hem te weinig bruikbare informatie op.

'De studenten kunnen in het digitaal portfolio hun functioneren mooier omschrijven dan het in werkelijkheid is.'

Tenslotte is er een opleider die de begeleider de functie toeschrijft van "final check". Hij vindt het van groot belang dat de begeleider toegang heeft tot het digitaal portfolio. De begeleider kan zo bijdragen aan het verifiëren en controleren van de opgenomen informatie.

Samenvattend kunnen we stellen dat er bij de geïnterviewde opleiders zeer uiteenlopende meningen bestaan over de rol van de begeleider op school in het gehele begeleidings- en opleidingstraject. Daarnaast blijkt ook dat men verschillend denkt over de functie van het digitaal portfolio binnen begeleiding en opleiding.

3.4.2 Communicatie tussen de opleider, de begeleider en de zij-instromer: ervaringen en behoeften

Vrijwel alle geïnterviewde zij-instromers, begeleiders en opleiders zijn van mening dat er weinig tot zeer weinig contact en afstemming is tussen de opleidingen en de scholen met name als het gaat om de driehoek zij-instromer, begeleider en opleider.

Er is slechts één begeleider die één positief voorbeeld noemt van duidelijke afstemming:

'In het begin van het schooljaar nodigde het instituut alle coaches uit voor een kennismakingsavond waar informatie wordt uitgewisseld en afspraken worden gemaakt. De opleiding heeft geformuleerd wat van de begeleider wordt verwacht. Deze afspraken staan in de map van de zij-instromer waar helder is aangegeven welke begeleidingstaken bij de opleiding liggen en welke bij de school. Op deze wijze vindt er afstemming plaats, dit voorkomt dat veel dingen dubbel worden gedaan. Gedurende de opleiding vinden er gesprekken met de mentor van de opleiding en een vakdidacticus plaats. De begeleider wordt uitgenodigd naar het eindgesprek op het instituut.'

Uit de resultaten van de interviews blijkt deze afstemming eerder uitzondering dan regel te zijn. De samenwerking tussen het opleidingsinstituut en de school wordt dan ook een ware "Achilleshiel" genoemd. Dat er een groot verschil is in de wijze waarop de afstemming opleiding – school plaatsvindt blijkt uit hetgeen een geïnterviewde begeleider zegt die contact heeft met verschillende opleidingen. Hij ziet een grote variatie in afstemming:

'.....tussen niets doen tot enkele lesbezoeken met nagesprekken en het uitnodigen van de mentor van de school voor informatiebijeenkomsten of scholingsactiviteiten'.

Formeel dienen de relaties en wederzijdse verplichtingen van de partijen via tripartiete contracten vastgelegd te worden. Sommige opleidingen en scholen hanteren dergelijke contracten waarin de samenwerking (wat betreft de begeleiding van de zij-instromer) staat beschreven, andere niet. De wederzijdse verwachtingen blijken in vele gevallen niet helder en uitgesproken.

De verwachtingen en de beeldvorming die men van elkaar heeft blijken vaak gebaseerd te zijn op aannames. De geïnterviewde opleiders menen dat de opleiding zich vooral moet concentreren op de begeleiding bij de ontwikkeling van de competenties door de zij-instromer. De begeleider op school richt zich veel meer op de "totale gang van zaken op school".

'In school wordt gekeken naar hoe de student functioneert in de praktijk van het vak (hoe leg ik als docent iets uit, etc.). De opleiding heeft meer een algemeen sturende rol. En de vakdidacticus op de opleiding begeleidt meer los van de lesvoorbereiding. In een proces met meerdere begeleiders (dus school en opleiding) moet een ieder de eigen rol pakken.'

De geïnterviewde begeleiders geven vrijwel allen aan zeer weinig zicht te hebben op datgene wat zich binnen de (leraren)opleiding afspeelt. Er is kritiek op de opleiding. Een begeleider vindt dat de opleiding te weinig didactische kennis aanleert. Deze is vaak onvoldoende om al in de praktijk te starten.

'Ze zijn al vaak met de kunde bezig vanuit de opleiding terwijl ze de kennis nog niet beheersen.'

Een andere begeleider vindt dat de eisen van de opleiding aan de vakinhoudelijke en vakdidactische kennis specifieker zijn dan de eisen op de werkvloer. De opleiding is niet afgestemd op de behoeften van de zij-instromers.

Er heerst bij de geïnterviewde begeleiders een sterke behoefte aan:

- een algemeen overzicht van en inzicht in de opleiding;
- helder geformuleerde verwachtingen wat betreft de begeleiding van de zij-instromers op school;
- structureel contact met de opleiding.

De geïnterviewde opleiders erkennen het belang van de betrokkenheid van de begeleider bij de opleiding van de zij-instromer:

'Het contact zou zodanig moeten worden vormgegeven dat de ontwikkeling van de zij-instromer optimaal verloopt. Dit contact zou dan gericht moeten zijn op bijvoorbeeld het bespreken van het type lessen dat de zij-instromer gaat geven of de bespreking van de voortgang van de student. De opleiding wil graag dat de goedkeuring van het praktijkgedeelte door de begeleider in het portfolio wordt gestopt en dat pas daarna het eindgesprek tussen opleiding en student plaatsvindt.'

De opleiders geven aan weinig tijd te hebben om extra inspanningen te leveren. Ze erkennen dat opleidingen meer initiatief zouden moeten nemen om de samenwerking te intensiveren.

'Hiermee toont de opleiding ook respect voor de activiteiten en investering van de school. Het gebruik van het digitaal portfolio door begeleiders zou kunnen worden gestimuleerd door uitwisselen van ervaring en kennis tussen opleiding en school. Het gegeven dat zij-instromers vaak op scholen zitten waarmee de opleiding minder een relatie heeft mag geen reden zijn om geen contact te hebben.'

Tijdgebrek blijkt ook bij de begeleiders op school een probleem te zijn. Een van opleiders is van mening dat na verloop van tijd bij de helft van de zij-instromers die hij begeleidt, de coach/begeleider op school niet goed meer functioneert. Hij denkt dat dit ook in andere situaties het geval is:

'Zij hebben er geen tijd meer voor!'

Uit de resultaten van de interviews blijkt dat het initiatief om tot samenwerking te komen in de driehoek zij-instromer, begeleider en opleider vaak genomen wordt door de zij-instromer. In veel gevallen functioneert deze als enige contactpersoon/schakel tussen school en opleiding. De geïnterviewde zij-instromers ervaren de opleiding en het werken in de school als twee gescheiden werelden.

3.4.3 Het gebruik van het digitaal portfolio in de driehoek: behoeften, mogelijkheden en knelpunten

In de vorige paragraaf werd aangegeven dat zowel de zij-instromers, de begeleiders op school als de opleiders een goede communicatie tussen de opleiding en de school van belang achten. Men is van mening dat het digitale portfolio hier een bijdrage aan kan leveren.

De pilot leverde geen concrete ervaringen op wat deze verbetering betreft. Wel werden er suggesties gegeven.

De aan de pilot deelnemende zij-instromers zijn van mening dat gebruik van een digitaal portfolio kan bijdragen aan een betere verdeling en afstemming van taken en verantwoordelijkheden tussen de begeleiders op school en de opleiders van de opleiding. Zo menen zij dat door het inzien van het digitaal portfolio de begeleiders beter en gericht kunnen observeren. Zij kunnen bij hun observaties gebruikmaken van opgeslagen observatieresultaten van andere begeleiders. Tevens wordt het hierdoor mogelijk meer afstemming in de begeleiding te ontwikkelen. Zo kan onder andere worden voorkomen dat een zij-instromer overladen wordt met begeleiding, soms dingen dubbel doet en andere te weinig.

Wil het digitaal portfolio optimaal gebruikt worden dan is het voor de zij-instromer van belang dat hij de school als een "veilige" leeromgeving ervaart. Op scholen waar de zij-instromer zich minder veilig voelt is "meekijken" in het digitale portfolio door de begeleider op school minder gewenst.

De geïnterviewde zij-instromers zijn, ondanks het feit dat zij voor meer afstemming zijn tussen opleiding en school, niet expliciet voor een te grote vervechting van de opleiding en de begeleiding in de school. Men erkent wel dat wanneer er intensievere begeleiding nodig is, het portfolio nuttig kan zijn:

'Het kan dan ook structuur geven aan de begeleiding op school. Het digitaal portfolio fungeert dan als een scharnierpunt tussen praktijk en opleiding, het geeft structuur aan de begeleiding.'

Volgens de begeleiders zou het gebruik van het digitaal portfolio een nuttige aanvulling kunnen zijn op direct contact tussen de opleider, de begeleider en de zij-instromer. Bij een zij-instromer die net begint met de stage of net begint te werken, kan op basis van goede afspraken tussen de opleider, de school en de aankomende docent met behulp van het digitaal portfolio

'veel meer nuttige uitwisseling plaats vinden. Van discussies blijft meestal geen neerslag achter en bij een digitaal portfolio worden opmerkingen vastgelegd door zowel student, opleider als begeleider. Maar de communicatie rond het digitaal portfolio kan F2F contact niet vervangen. F2F contact blijft onontbeerlijk.'

Opleidingen erkennen het nut van het gebruik van het digitaal portfolio bij de begeleiding op school maar ondersteunen het momenteel niet of onvoldoende.

Opleiders van een universitaire lerarenopleiding geven aan er van uit te gaan dat de docenten en begeleiders/coaches van praktijkscholen die aan de opleiding verbonden zijn het digitaal portfolio als instrument kennen. Deze opleiding raadt de studenten aan het in te zetten in de begeleiding op school maar ondersteunt het gebruik van het digitaal portfolio door de begeleider niet. Indien het digitaal portfolio op

een opleidingsserver staat, krijgt de begeleider geen toegang tot het portfolio. De begeleider zou slechts via geprinte materialen of samen met de zij-instromer achter één pc een beeld van het digitaal portfolio kunnen krijgen. Dit lijkt weinig effectief en efficiënt.

Opleiders ervaren het als moeilijk om regelmatig alle scholen te bezoeken waar de zij-instromers die zij begeleiden werken. Het digitaal portfolio kan in deze situatie als contactmogelijkheid fungeren. Volgens een opleider zou de samenwerking in de driehoek kunnen worden verbeterd door in het digitaal portfolio een mogelijkheid tot feedback in te bouwen. De feedback van de begeleiders zou dan ook door de andere begeleiders worden gezien. De begeleiders kunnen dan beter zicht houden op wat de student meeneemt vanuit de begeleidingsgesprekken op de opleiding en op welke manier die begeleidingsgesprekken hun uitwerking krijgen in de praktijk en dus in het portfolio worden verwerkt.

'Dan dwing je de begeleider op school ook in het digitaal portfolio te kijken. Je integreert de evaluatie en feedback in het digitaal portfolio.'

'Het voordeel van het digitaal portfolio is dat je inzicht kan krijgen in elkaars' bemoeienissen met de zij-instromer zonder dat je bij elkaar hoeft te komen.'

Samenvattend zou men kunnen stellen dat alle betrokken partijen van mening zijn dat het digitaal portfolio een bijdrage kan leveren aan een verbetering van de communicatie in de driehoek zij-instromer, begeleider en opleider. Men ziet het als een zeer nuttige aanvulling op het directe contact. Voorwaarde is wel dat het portfolio ook toegankelijk is voor alle betrokkenen. Het gebruik van het digitale portfolio zou ook een gedeeltelijke oplossing kunnen zijn voor het door velen ervaren tijdprobleem, omdat het inzien er van niet gebonden is aan tijd of plaats.

4 Evaluatie van de pilot

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat het doel was van de evaluatie van de pilot, hoe de evaluatie is opgezet en wat de resultaten zijn van de evaluatie door de deelnemers en het pilotteam. Vervolgens worden op grond van de evaluatie verschillende aanbevelingen gedaan voor de opzet en organisatie van een dergelijke pilot.

4.1 Doel van de evaluatie

Het doel van de evaluatie was drieledig:

1. achterhalen of het doel van de pilot (effectievere en efficiëntere begeleiding van de zij-instromer door het gebruik van het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument) is gerealiseerd;
2. achterhalen of de opzet van de pilot geschikt was om de expertise van begeleiders op dit gebied te vergroten;
3. komen tot aanbevelingen m.b.t. de pilot organisatie.

4.2 Dataverzameling en instrumenten

De volgende items zijn geëvalueerd:

- Deelname van begeleiders, zij-instromers en opleiders aan discussiegroepen en chat (kwantitatieve gegevens): zie paragraaf 2.1, tabel 1;
- De waardering van de deelnemers voor de verschillende onderdelen en voor de opbrengsten van de pilot (kwalitatieve gegevens): zie paragraaf 4.3;
- Ervaringen van het pilotteam met de organisatie van de pilot: zie paragraaf 4.4.

Voor het verzamelen van de informatie zijn onderstaande instrumenten gebruikt:

- Een startvragenlijst en een eindvragenlijst voor de deelnemers (bijlagen 5 en 6);
- Een vragenlijst voor het pilotteam (bijlage 10).

De instrumenten voor de deelnemers zijn reeds beschreven in paragraaf 3.1. Alle deelnemers aan de pilot hebben de startvragenlijst ingevuld. Een deelnemer heeft de vragenlijst na afloop van de pilot niet ingevuld. De vragenlijst voor het pilotteam bevatte o.a. vragen over opzet en uitvoering van de pilot, de gebruikte instrumenten en "lessons learned".

De gegevens uit de verschillende instrumenten zijn geclusterd naar onderwerp en vervolgens inhoudelijk geanalyseerd.

4.3 Resultaten van de evaluatie door de deelnemers

Deze paragraaf beschrijft de mening van de deelnemers over de pilot als geheel en over de verschillende onderdelen van de pilot. Ook wordt besproken wat de pilot de deelnemers heeft opgeleverd aan toegenomen kennis en vaardigheden.

4.3.1 Opzet en onderdelen van de pilot

Bij aanvang van de pilot waren de doelstellingen voor 3 deelnemers voldoende duidelijk, voor 2 deelnemers onduidelijk, de andere 3 waren neutraal.

De deelnemers zijn overwegend positief over de opzet van de pilot. Als negatieve punten worden genoemd de grote tijdsinvestering voor de zij-instromer, het feit dat het moeilijk was iedereen tot gelijktijdige actie te bewegen, te grote vrijblijvendheid, te weinig sturing, te gering aantal deelnemers.

De meesten zijn tevreden over de eerste workshop. Als positieve punten worden genoemd de uitgebreide uitleg en het uitgereikte materiaal. Als minpunten worden genoemd: te lang, te veel informatie in te korte tijd en daardoor wat rommelig, onduidelijke demonstratie.

Over de afsluitende workshop zijn bijna alle deelnemers enthousiast. Positieve commentaren waren: *'zéér leerzaam, verzorgd, is over nagedacht, gevarieerd, doelmatig, nuttig, heel goed.'*

De meeste deelnemers zijn tevreden over de communicatie met en de expertise van het pilotteam. Het team reageerde snel en was zeer behulpzaam. De deelnemers werden op een positieve manier gestimuleerd om deel te nemen aan de discussies.

Gevraagd naar suggesties voor verbetering van de opzet van de pilot zijn de deelnemers bijna unaniem van mening dat een dergelijk traject onderdeel zou moeten worden van de opleiding en vanaf het begin van de opleiding zou moeten plaatsvinden. Ook wordt gepleit voor een betere communicatie tussen begeleider en opleider.

4.3.2 Blackboard als communicatieomgeving

Deelnemers aan de discussie zijn tevreden over de faciliteiten die Blackboard biedt voor communicatie. Als minpunten worden genoemd dat het vaak wel zoeken was naar de juiste discussiegroep, dat Blackboard soms niet werkte, en dat er te weinig respons was van de deelnemers waardoor de motivatie om zelf een bijdrage te leveren minder werd.

De meeste zij-instromers vonden de onderwerpen die werden bediscussieerd interessant, bij de begeleiders was dit minder het geval.

Bijna alle deelnemers zijn van mening dat ze problemen m.b.t. de begeleiding en het gebruik van het digitaal portfolio voldoende naar voren konden brengen. Vragen werden door het pilotteam effectief beantwoord.

*'Goed instrument voor discussiegroepen. Vaak wel zoeken naar de juiste "groep/menu".'
(zij-instromer)*

*'Miste de deelname van anderen. Moest mezelf ertoe aanzetten om deel te nemen.'
(begeleider)*

4.3.3 Resultaten van de pilot

Voor de meeste deelnemers heeft de pilot niet of maar gedeeltelijk aan de verwachtingen voldaan. Als oorzaken worden genoemd het geringe aantal deelnemers, het geringe aantal reacties in de discussiegroep, gebrek aan eigen motivatie voor het gebruik van een portfolio, te weinig eigen deelname. Een begeleider geeft aan dat het digitaal portfolio wel aan de verwachtingen heeft voldaan, de communicatie in Blackboard niet.

De meeste zij-instromers en de helft van de begeleiders zijn tevreden tot zeer tevreden over de kennis die ze hebben opgedaan over het gebruik van een digitaal portfolio bij de begeleiding. Hier ligt een duidelijk verband met de eigen inzet: juist degenen die er actief iets mee hebben gedaan zijn tevreden.

Al zeggen de deelnemers dat de pilot maar gedeeltelijk aan hun verwachtingen heeft voldaan, toch geven ze aan ervan te hebben geleerd. Kennelijk heeft de pilot andere doelen gediend dan ze verwachtten.

In een volgende pilot moet er meer ruimte zijn voor communicatie om tegemoet te komen aan de behoefte aan interactie en uitwisseling van ervaringen.

4.4 Aanbevelingen

Op basis van de evaluatie door de deelnemers en het pilotteam kunnen een aantal aanbevelingen worden gedaan wat betreft de opzet van de pilot:

1. Aansluiten bij de bestaande behoeften is een voorwaarde om een pilot als deze te laten slagen. Het probleem moet herkenbaar zijn. Deze pilot was voor de deelnemers iets extra's, niet ingebed in de opleiding en begeleiding van de zij-instromer. De situatie op de scholen is (nog) niet gunstig voor het gebruik van een digitaal portfolio bij de begeleiding. Scholen zijn nog helemaal niet ingesteld op een digitaal portfolio of andere vormen van begeleiding. Als er begeleiding is is deze is sterk gericht op de dagelijkse praktijk en de orde van de dag. Een digitaal portfolio vraagt naast ICT-vaardigheden ook om andere begeleiding, meer gericht op reflectie. Daarnaast functioneert de driehoek opleider, zij-instromer en begeleider helemaal niet of slecht.
2. Voor een pilot als deze zijn deelnemers nodig die al langer werken met een digitaal portfolio in de begeleiding, die een stap verder willen komen met het gebruik van een digitaal portfolio als begeleidingsinstrument, die hun ervaringen willen delen en in staat zijn op hun ervaringen te reflecteren. Tegelijkertijd signaleren we hier een probleem. Begeleiders met ervaring in het gebruik van een digitaal portfolio zijn niet of nauwelijks te vinden. Voor een volgende pilot is het raadzaam samenwerking te zoeken met lerarenopleidingen die voor begeleiding van hun zij-instromers al een digitaal portfolio gebruiken en hierbij ook de begeleider op school betrekken.
3. Het verdient de voorkeur te beginnen met een persoonlijke benadering. Begeleiders, zij-instromers en opleiders vinden die samen willen werken aan verbetering van de begeleiding door middel van een digitaal portfolio. In de beginperiode van de pilot zouden de groepjes moeten worden begeleid door een persoonlijke adviseur. Pas als die groepjes een tijdje werken zou een pilot moeten worden opgezet gericht op uitwisseling en checken van ervaringen. Achteraf gezien was het beter geweest te beginnen met individuele begeleidingstrajecten (in nauwe samenwerking met de opleidingen) en pas in een later stadium ervaringen uit te wisselen via Blackboard.

4. De deelnemers aan de pilot konden onvoldoende gemotiveerd worden om bijdragen te leveren. Deels lag dit aan het feit dat ze de ervaring/kennis/attitude misten om over nieuwe vormen van begeleiding te discussiëren, zeker als dat ook nog moest gebeuren via een digitaal medium. Het pilotteam denkt dat het wellicht een stimulerende functie had kunnen hebben om in de beginfase (na 2 of 3 weken) een bezoek aan elke school te brengen om ze op gang te helpen en commitment met de deelnemers te kweken. Ook meer blended learning, dus meer F2F bijeenkomsten plannen tussen on line werken in, had waarschijnlijk positief gewerkt. Dit blijkt wel uit de enthousiaste reacties van de deelnemers op de tweede workshop. In feite werden in deze pilot twee vernieuwingen tegelijk doorgevoerd: begeleiden met een digitaal portfolio en ervaringen delen via Blackboard. Hiervoor hadden we achteraf gezien meer tijd moeten inruimen en meer bijeenkomsten moeten organiseren.
5. Omdat we te maken hadden met onervaren deelnemers was de looptijd van de pilot te kort om de gewenste resultaten op te leveren: de keuze van een digitaal portfolio door de zij-instromers nam veel tijd in beslag, het duurde lang eer de deelnemers hun weg konden vinden in Blackboard. De deelnemers vonden het moeilijk overzicht te krijgen, de discussie kon op te veel plaatsen worden gevoerd waardoor versnippering optrad. De handleiding met een overzicht van de verschillende onderdelen en gebruiksaanwijzingen voor bijvoorbeeld discussie en chat is door de deelnemers beperkt gebruikt. Dit betekent dat er moet meer tijd worden ingeruimd om de deelnemers vertrouwd te maken met de verschillende instrumenten. Ook moet de omgeving eenvoudiger van opzet zijn en vooraf door een buitenstaander worden getest op gebruiksvriendelijkheid.

Samenvattend kunnen we zeggen dat door de pilot de kennis van de deelnemers over het gebruik van het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument zeker is vergroot. Voor een volgende pilot zou samenwerking moeten worden gezocht met lerarenopleidingen. Ook moet er meer ruimte zijn voor uitwisseling van ervaringen, on line en F2F.

5 Conclusie en aanbevelingen

Deze pilot had tot doel te komen tot aanbevelingen voor het gebruik van het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument wanneer dit wordt ingezet binnen de driehoek zij-instromer, begeleider op school en opleider. Ondanks het feit dat het aantal deelnemers aan de pilot gering was en de periode waarin het instrument werd uitgetoetst bij de begeleiding beperkt, zijn wij van mening dat wij op basis van de informatie die zowel in de pilot als in aanvullende interviews is verzameld tot enkele conclusies en aanbevelingen kunnen komen.

Deze korte en qua omvang beperkte pilot leverde aanwijzingen dat het gebruik van het digitaal portfolio in de begeleiding op school inderdaad een aantal bij eerder onderzoek geconstateerde problemen kan helpen oplossen.

Ten eerste bevestigt de pilot dat het gebruik van een digitaal portfolio als begeleidingsinstrument een haalbare kaart is. De zij-instromers en de begeleiders die dit instrument hebben verkend en zelf bij de begeleiding ingezet spreken over een positieve en zinvolle ervaring. Het gebruik van het digitaal portfolio levert in de ogen van de zij-instromer tijdwinst en flexibilisering van de opleidingsroute, ondersteunt het expliciteren van de visie op het leraarschap en de reflectie op de eigen (leer)ontwikkeling. De zij-instromers hebben een duidelijke voorkeur voor een toegankelijk en gebruiksvriendelijk digitaal portfolio dat weinig specifieke ICT-vaardigheden vergt. Een overzichtelijke maar niet te starre structuur, bedieningsgemak, helderheid van aanwijzingen en beschrijvingen van voorbeelden dragen bij aan de gebruiksvriendelijkheid. Zij-instromers geven nadrukkelijk aan via het portfolio met anderen (begeleiders, andere zij-instromers, collega's, opleiders) te willen communiceren. Dat betekent dat het voor hun van belang is dat het portfolio de mogelijkheid biedt feedback te geven.

Ten tweede spreken de betrokken begeleiders over een intensivering en verrijking van het begeleidingsproces, een beter zicht op het totaal van de ontwikkeling en het leertraject van de begeleide zij-instromer. De begeleiders zien voldoende mogelijkheden om dit instrument te gebruiken.

Binnen de pilot zijn enkele componenten van scenario's naar voren gekomen die aan optimalisering van de begeleiding van de zij-instromer op school kunnen bijdragen.

- *Het digitaal portfolio kan onderwerp zijn van de begeleidingsgesprekken.* Het digitaal portfolio wordt effectief ingezet als een structurerend en organiserend element van de begeleiding. Zij-instromer en begeleider geven samen invulling aan de begeleiding. Samen zoeken zij-instromer en begeleider naar oplossingen en mogelijkheden voor het maken van een rijke representatie van het ontwikkelingstraject van de zij-instromer. Het POP kan hierbij ondersteuning geven omdat het een beeld geeft van de ontwikkelingsrichting van de student. De begeleider kan met het POP doelgerichte begeleiding geven.
- *Het digitaal portfolio wordt door de begeleider bij de voorbereiding van een begeleidingsgesprek (of eindgesprek op opleidingsinstituut) geraadpleegd naast de andere bronnen (observaties, lesbezoeken, andere gesprekken).* Dit heeft een positieve uitwerking op de communicatie tussen de begeleider en de zij-instromer. Deze kan efficiënter verlopen doordat de begeleider in staat is zijn eigen indruk te vergelijken met analyses die de zij-instromer heeft gemaakt van het eigen handelen. Hierdoor is gerichte ondersteuning mogelijk.

- *Het gebruik van een digitaal portfolio in de begeleiding zorgt voor verdieping.* Ook al is er regelmatig direct contact tussen begeleider en zij-instromer toch kan het digitaal portfolio zorgen voor een verdieping. De zij-instromer zal op een andere manier reflecteren op zijn of haar lessen wanneer hij of zij meer tijd heeft gehad om de ervaringen te laten bezinken en er rustig over na te denken. F2F-overleg heeft in de praktijk meestal het karakter van 'stoom afblazen' omdat vaak (en dat is ook van belang) ingegaan wordt op concreet ervaren problemen op dat moment.

Naast het samen met de zij-instromer bekijken van het digitaal portfolio trekt ook de noodzaak om op korte termijn een dergelijk instrument bij de begeleiding van leerlingen te moeten inzetten de begeleider (met minder affiniteit voor ICT) over de drempel om met de begeleiding met behulp van een digitaal portfolio aan de slag te gaan.

Verder heeft de pilot een aantal belangrijke knelpunten laten zien die niet alleen het gebruik van een instrument als een digitaal portfolio in de weg staan, maar vooral niet bevorderlijk zijn voor de invulling van zij-instroom trajecten als zodanig.

Uit de pilot bleek dat het digitaal portfolio voor de begeleiders op school in veel gevallen een nieuw en onbekend instrument is waarvan het nut aanvankelijk niet vanzelfsprekend is. De begeleiders missen zicht op de eisen en wensen van de opleiding die een algemeen kader voor de begeleiding zouden kunnen scheppen. Dit kader is vooralsnog niet duidelijk. Daarnaast blijkt tijdgebrek een factor die de motivatie om een digitaal portfolio in te zetten bij de begeleiding doet afnemen. Men voelt er weinig voor dit instrument in de 'eigen tijd' te gaan verkennen. Structureel integreren van deze taken in het takenpakket van de begeleider behoort dan ook tot de randvoorwaarden.

Uit de pilot blijkt verder dat er weinig contact en afstemming is tussen de opleidingen en de scholen als het gaat om de opleiding en begeleiding van de zij-instromers. Allen zijn van mening dat een goede communicatie tussen opleiding en school van belang is. De communicatie binnen de driehoek verloopt echter niet optimaal of ontbreekt compleet. Deels is dit te wijten aan het feit dat in de praktijk lang niet alle zij-instroom trajecten conform wettelijke bepalingen worden vastgelegd in contracten en vanuit de vastgelegde afspraken ingevuld. Deels ligt de verantwoordelijkheid bij de opleidingen die beperkt bereid zijn om extra energie in het optimaliseren van contacten met de scholen te steken. In deze pilot bleken de opleiders de grote afwezig te zijn. De laatste conclusie dient echter gerelativeerd te worden gezien het feit dat het slechts om drie gevallen gaat.

Op basis van de pilot bevindingen en ervaringen kunnen een aantal aanbevelingen geformuleerd worden. Bij het gebruik van een digitaal portfolio bij de begeleiding van zij-instromers zijn wat de vorm, functionaliteiten en gebruiksmogelijkheden betreft een aantal zaken te noemen waar rekening mee gehouden dient te worden:

- bij de keuze van een digitaal portfolio moet rekening worden gehouden met de mogelijkheden van de zij-instromer (bijvoorbeeld ict-vaardigheid, tijd);
- bij de introductie van het digitaal portfolio vanuit de opleiding duidelijk aandacht schenken aan de ICT-vaardigheden (training);
- gebruikmaken van een portfolio met een heldere maar niet starre structuur. Dit laatste kan leiden tot een drempel om het digitale portfolio te zien en te gebruiken als een 'eigen' instrument.

- bedieningsgemak wat betreft b.v. het 'vullen' van onderdelen, uploaden van bestanden;
- goede dossierfunctie: opslagmogelijkheid voor veel materiaal (teksten, filmpjes, foto's, presentaties);
- enige mogelijkheid voor eigen invulling en vormgeving van het digitaal portfolio;
- mogelijkheid van toegang tot het portfolio door anderen om feedback te kunnen geven. Een optimale mogelijkheid tot feedback en uitwisseling van leerervaringen verkrijgt men overigens door de portfolio's van meerdere zij-instromers te koppelen en onder te brengen in een elektronische leeromgeving. Hier kunnen bijvoorbeeld chat sessies en discussiefora een waardevolle bijdrage leveren aan feedback, uitwisseling van ervaringen, reflectie en leren.

Wanneer het digitaal portfolio wordt ingezet als begeleidingsinstrument op de school waar de zij-instromer zijn praktijkervaring opdoet dan dient er met een aantal aspecten rekening gehouden te worden opdat de begeleider in de school optimaal gebruik kan maken van dit instrument:

- er dient een kader aangegeven te worden vanuit de opleiding of binnen de school zelf moet duidelijk zijn op wat de functie, inhoud en doelen zijn van het digitaal portfolio bij de begeleiding van de zij-instromer en wat verwacht wordt van de begeleider in deze;
- docenten die als begeleider van zij-instromers fungeren dienen hiervoor voldoende tijd te krijgen binnen hun jaartaak. Begeleiden van zij-instromers met behulp van een digitaal portfolio vraagt in het begin om een behoorlijke tijdsinvestering. Op de duur kan het tijdswinst opleveren omdat er bijvoorbeeld minder gesprekken en lesbezoeken nodig zijn.
- indien structureel gepland kan ervaring opdoen met ICT-toepassingen en het 'digitaal begeleiden' van een student/zij-instromer samengaan.

Wil de communicatie binnen de driehoek zij-instromer, begeleider op school en opleider verbeteren dan moeten opleidingen proberen tegemoet te komen aan de behoeften van de begeleiders aan

- een algemeen overzicht van en inzicht in de opleiding;
- helder geformuleerde verwachtingen wat betreft hun rol en verantwoordelijkheid bij de begeleiding van de zij-instromer;
- structureel contact met de opleiding.

Literatuurlijst

Beijaard, D., Driessen, E.W., Van Tartwijk, J., & Van der Vleuten, C.P.M. (2002). Portfolio verder uitgewerkt. In E. Driessen et al. (Red.), *Portfolio's* (pp.119-138). Groningen: Wolters Noordhoff.

Bolhuis, S., Imants, J., & Pluijmen, R. (2001). *Leraar worden? Onderzoek naar de zij-instroom in de lerarenopleidingen voor het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: Instituut voor Leraar en School (ILS).

Klarus, R. (2002). Het portfolio in een EVC-procedure voor zij-instromers in het leraarsberoep. In E. Driessen et al. (Red.), *Portfolio's* (pp. 59-74). Groningen: Wolters Noordhoff.

Simons, P.J.R. (2002). *Digitale didactiek: hoe (kunnen) academici leren ICT te gebruiken in hun onderwijs*. Utrecht: IVLOS, Universiteit Utrecht.

Swinkels, M. (2004). Lerarenopleiding: hulp of bedreiging? In M. de Bie et al. (Red.), *Leraar worden en blijven: jaarboek Ruud de Moor Centrum* (pp.36-41). Heerlen: Open Universiteit Nederland, Ruud de Moor Centrum.

Tigchelaar, A. (2003). *OPMAAT: een opleidingstraject voor zij-instromers*. Utrecht: Landelijk Programmamanagement EPS.

Tigchelaar, A., Brouwer, N., & Korthagen, F. (2003). *Koersen op ervaring: een verkennend onderzoek naar het aansluiten op eerdere ervaringen van zij-instromers in de lerarenopleiding*. Utrecht: Landelijk Programmamanagement EPS.

Van der Klink, M. (2004). Concreet competent. In M. de Bie et al. (Red.), *Leraar worden en blijven: jaarboek Ruud de Moor Centrum* (pp.16-20). Heerlen: Open Universiteit Nederland, Ruud de Moor Centrum.

Van Tartwijk, J., Lockhorst, D., & Tuithof, H. (2002). Universiteit Utrecht: portfolio's en de opleiding van docenten. In E. Driessen et al. (Red.), *Portfolio's* (pp. 75-88). Groningen: Wolters Noordhoff.

Bijlage 1

Planning pilot Begeleiden met een digitaal portfolio

Februari tot en met juni 2005

21 februari 2005	Workshop voor alle deelnemers
Maart	Zij-instromers werken met hun digitaal portfolio On line discussie begeleiders en opleiders over het eerste thema Doorlopende on line discussie begeleiders en opleiders over het activeren van portfoliogebruik Oefensessies chatten voor alle deelnemers Afsluitende chatsessie thema 1 voor begeleiders en opleiders
April	Zij-instromers werken met hun digitaal portfolio On line discussie begeleiders en opleiders over het tweede thema Doorlopende on line discussie begeleiders en opleiders over het activeren van portfoliogebruik Afsluitende chatsessie thema 2 voor begeleiders en opleiders
Mei	Zij-instromers werken met hun digitaal portfolio On line discussie begeleiders en opleiders over het activeren van portfoliogebruik Afsluitende chatsessie over het activeren van portfoliogebruik voor begeleiders en opleiders
Eerste helft van juni	Afsluitende workshop voor alle deelnemers

Bijlage 2

Workshop “Kennismaking met digitaal portfolio en elektronische leeromgeving”

Plaats: Fontys PABO Eindhoven
De Lismortel 25
5612 AR Eindhoven
tel. 0877 - 878011

Datum: 21 februari 2005

Tijd: 16.30 - 21.00

16.30 - 17.00 **Ontvangst**

17.00 - 17.30 **Opening en kennismaking**

- Opening van de bijeenkomst
- Informatie over de doelen van de pilot en het programma van de bijeenkomst
- Kennismaking van de deelnemers met elkaar en met het pilotteam

17.30 - 18.30 **Oriëntatie op het digitaal portfolio**

- (Digitaal) portfolio bij het opleiden van aanstaande leraren, in het bijzonder zij-instromers
- Demonstratie van het digitaal portfolio dat wordt aangeboden in de pilot
- Uitwisseling van verwachtingen en ervaringen van de deelnemers aangaande het werken met een digitaal portfolio

18.30 - 19.15 **Lopend buffet**

19.15 - 20.30 **Introductie in de Blackboard omgeving**

- Kennismaking met de Blackboard omgeving
- Kennismaking met de discussiegroepen in Blackboard en een korte oefening
- Kennismaking met de chatomgeving in Blackboard en een korte oefening

20.30 - 21.00 **Afsluiting**

- Een terugblik op de avond
- Bespreking en keuze discussiethema's
- Afspraken en planning voor het verdere verloop van de pilot

Bijlage 3

On line discussies in Blackboard: procedure en thema's

Procedure

Het is de bedoeling dat jullie tijdens dit project zelf gaan experimenteren met het digitaal portfolio in de begeleiding, dat wil zeggen het digitaal portfolio inzetten daar waar jullie denken dat het zinvol kan zijn. Onderdeel van het project is een aantal on line discussies over het gebruik van het digitaal portfolio door de begeleider op school bij de begeleiding van de zij-instromer. In de elektronische leeromgeving Blackboard kunnen in de discussieomgeving ervaringen/ ideeën/ problemen/ oplossingen/ meningen uitgewisseld worden. *Jullie worden van harte uitgenodigd om zelf discussieonderwerpen naar aanleiding van jullie ervaringen in te brengen. We willen in dit project vooral aansluiten bij jullie interesses.*

Als voorbeeld hebben we echter drie mogelijke discussiethema's uitgewerkt. Daarbij hebben we niet alleen het thema beschreven, maar ook voorbeelden voor de inzet van het digitaal portfolio in de begeleiding uitgewerkt, evenals mogelijke discussievragen. Een samenvatting hiervan vind je hieronder. Dit ter oriëntatie. Indien jullie geïnteresseerd zijn, zullen we deze thema's verder toelichten tijdens de workshop "Kennismaking met digitaal portfolio en elektronische leeromgeving". Maar nogmaals, heel graag werken we ook met door jullie aangedragen thema's.

Discussiethema 1: Integratie van eerdere ervaringen van zij-instromers in de begeleiding

Zij-instromers zijn over het algemeen anders dan 'reguliere' studenten, door hun eerdere ervaringen, hun eerder ontwikkelde vaardigheden en door hun verschil in (levens)ervaring. Zij-instromers verschillen onderling ook veel in de bagage die ze meebrengen in school en opleiding. Aansluiten bij de eerdere ervaringen van de zij-instromer is nog lastig in opleiding en begeleiding. De relatie tussen de praktijk en de opleiding is vaak nog een zoektocht en het digitaal portfolio zou daarin een goede rol kunnen spelen. Maar dan zou het digitaal portfolio meer dan nu over het algemeen gebeurt met de begeleiding op school verweven moeten worden.

Er zijn verschillende mogelijkheden te bedenken om de zij-instromer in het digitaal portfolio een overzicht te laten plaatsen van eerdere ervaringen die relevant zijn voor de onderwijspraktijk. Bijvoorbeeld door de zij-instromer bij de verschillende beroepsrollen/competenties de relevante ervaringen als leerling en als docent te laten bespreken, of door het schrijven van een onderwijsbiografie.

In de begeleiding zijn dan verschillende scenario's denkbaar. Bijvoorbeeld bespreken in hoeverre de beschreven ervaringen een relatie vertonen met het docentgedrag, of bespreken in hoeverre de student in het docentgedrag wordt beïnvloed door deze ervaringen.

Discussievragen voor de on line discussie bij dit thema zouden kunnen zijn:

- Zijn de ingebrachte ervaringen relevant?
- Is het meenemen van eerdere ervaringen van de zij-instromer zinvol?

- Is het digitaal portfolio een probaat instrument?

Discussiethema 2: Portfolio als instrument om de begeleiding van de zij-instromer te verdiepen

Zij-instromers zijn niet gewend te reflecteren op hun eigen functioneren en kunnen nog niet goed inschatten welke invloed hun gedrag heeft op het gedrag van de leerlingen. Reflecteren op het eigen (docent)gedrag en hierdoor het eigen gedrag sturen en verbeteren zijn belangrijke vaardigheden voor (aanstaande) leraren.

Er zijn verschillende begeleidingsscenario's mogelijk om studenten (zij-instromers) te helpen deze vaardigheid tot reflectie te ontwikkelen.

Met behulp van videoregistratie/observatieverslagen, uitgewerkte actie-/verbeterplannen en dagboekformulieren die allen door de zij-instromer geplaatst worden in Blackboard/digitaal portfolio is het mogelijk voor de begeleider (en de opleider) de ontwikkeling te volgen en digitaal feedback te geven. Op deze manier kunnen zij de student coachen bij het ontwikkelen van zijn reflectievaardigheden en het sturen en verbeteren van zijn (docent)gedrag.

Een ander scenario kan een combinatie van F2F en feedback via Blackboard zijn. Hierbij kan de start van het 'coachingstraject' een gesprek zijn dat de begeleider in de school heeft met de zij-instromer. N.a.v. videobeelden formuleert de zij-instromer actie-/verbeterpunten en wordt hierbij ondersteund door de begeleider. Vervolgens wordt het actie-/verbeterplan in Blackboard/digitaal portfolio geplaatst. In de periode dat de zij-instromer aan zijn actiepunten werkt plaatst hij regelmatig dagboek-formulieren (waarop zijn reflecties staan genoteerd) in Blackboard/digitaal portfolio. Wanneer de zij-instromer van mening is dat hij de geformuleerde doelen in het actie-/verbeterplan heeft bereikt kan hij dit bijvoorbeeld a.d.h.v. een videoregistratie laten zien. Hiervoor kan hij opnieuw een afspraak maken met de begeleider. Mogelijk kan dit gesprek weer de start worden voor een nieuw actie-/verbeterplan.

De opleider kan het hele proces via Blackboard/digitaal portfolio volgen.

Discussievragen kunnen betrekking hebben op:

- de bruikbaarheid van de formulieren
- de bruikbaarheid van een louter digitaal scenario
- de voor- en nadelen van F2F en digitaal coachen
- de bruikbaarheid van het combinatie-scenario

De discussie moet leiden tot een sterkte/zwakte analyse van de begeleidingsscenario's en eventueel een bijdrage leveren aan de verbetering van de scenario's.

Discussiethema 3: Activeren van portfolio gebruik

Aansturing van effectief en efficiënt gebruik van een digitaal portfolio kan gebeuren vanuit het opleidingsinstituut en de begeleider op school. De begeleiding vanuit school is vooral gericht op de activiteiten van de aanstaande docent in de klas. Het digitaal portfolio kan een instrument zijn om ervaringen

in de klas verder uit te diepen, te koppelen aan theorie, aan reflectie, kortom meer dan acute hulpverlening. Daarnaast functioneert het digitaal portfolio als communicatiemedium tussen opleider, begeleider en aanstaande docent; iedereen kan gemakkelijk op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in de opleiding van de aanstaande docent en de begeleidingsactiviteiten op school en het opleidingsinstituut.

Behalve dat het de taak van de opleiding en de begeleider op school is om de aanstaande docent de mogelijkheden van het gebruik van een digitaal portfolio te laten zien, kan actief gebruik van het digitaal portfolio door de aanstaande docent gestimuleerd worden door gerichte begeleidingsopdrachten.

Om actief gebruik van het digitaal portfolio te stimuleren, zijn weer verschillende begeleidingstrategieën denkbaar. Bijvoorbeeld door allereerst een keuze te maken of je je als begeleider richt op beoordeling dan wel ontwikkeling van de zij-instromer. Ook is regelmatige terugkoppeling naar informatie uit het portfolio in begeleidingsgesprekken, bij intervisiebijeenkomsten, of digitaal van belang. Bespreek met de zij-instromer wat hij of zij in het portfolio wil inbrengen en hoe hij of zij dat inbrengt.

Het activeren van digitaal portfolio gebruik kan door de zij-instromer de meerwaarde te laten ervaren, door het digitaal portfolio op allerlei momenten in de begeleiding te betrekken maar ook door de zij-instromer zinvolle opdrachten te geven. Bijvoorbeeld het schrijven van een POP (persoonlijk ontwikkelingsplan) en hierop regelmatig te laten reflecteren aan de hand van ervaringen in de klas (hoe ver sta ik nu ten opzichte van mijn leervoorname(s)?), of het werken met videofragmenten en die te analyseren met begeleider en opleider. Wanneer de zij-instromer huiverig is t.o.v. het digitaal portfolio, kan het zinvol zijn de opdrachten voor het werken met het digitaal portfolio stapsgewijs op te bouwen en uit te breiden.

In de on line discussie met betrekking tot het activeren van portfolio gebruik, kunnen de volgende vragen aan de orde komen:

- Zijn de ingebrachte ervaringen relevant?
- Evaluatie van de scenario's: is het gebruik van het digitaal portfolio geactiveerd?
- Hoeveel sturing is gewenst t.a.v. het gebruik van het digitaal portfolio door de zij-instromer en door wie?
- Helpt het digitaal portfolio om naast 'eerste hulp' tot verdieping te komen in de begeleiding?
- Ervaren de zij-instromer en de begeleider het digitaal portfolio als zinvol (voldoende waardevol) om tijd en energie in te steken?

Bijlage 4

Verslag Workshop “Begeleiden met een digitaal portfolio”

Groepsdiscussies

In de groepsessie kwamen zowel de ervaringen opgedaan in de pilot als de wensen voor de toekomst t.a.v. de begeleiding met digitaal portfolio aan de orde.

In twee groepen bespraken de deelnemers vier aan het gebruik van digitaal portfolio gerelateerde onderwerpen: (dagelijkse) begeleiding door begeleider op school [en het digitaal portfolio]; samenwerking in de driehoek: begeleider op school, opleider en zij-instromer [en het digitaal portfolio]; het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument versus beoordelingsinstrument; benodigde functionaliteiten voor het digitaal portfolio.

De samenstelling van de groepen is door het pilotteam bepaald met de zij-instromers en hun begeleiders apart en twee pilotteamleden per discussiegroep.

Op basis van de discussie vat iedere groep de ervaringen uit de pilot in steekwoorden samen en noteert wensen en suggesties. Resultaten van de groepsdiscussies worden op vier borden (flappen) gepresenteerd (zie bijlage met de resultaten van het groepswerk) en vervolgens gezamenlijk bediscussieerd (zie verslag centrale discussie).

De notities op de vier flappen leveren het volgende beeld op:

Ervaringen met het gebruik van digitaal portfolio in de begeleiding

De pilot deelnemers die het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument hebben uitprobeerde vonden de opgedane ervaring leerzaam. Ze waarden het digitaal portfolio als een overzichtelijk, betrouwbaar en altijd en overal bereikbaar instrument. Ze erkennen het belang van ICT-vaardigheden voor het kunnen werken met dit instrument.

Ze zien het portfolio als een verzameldocument voor alle partijen en een geschikt communicatiemiddel tussen deze partijen waarmee de studievorderingen van de zij-instromer goed gevolgd kunnen worden. Wanneer de begeleider en/of opleider de zij-instromer regelmatig zien en niet de tijd en moeite nemen om het digitaal portfolio uit te proberen wordt het nut van het digitaal portfolio in twijfel getrokken. Men ziet niet en ontkent zelfs stellig de mogelijke voordelen ten opzichte van het schriftelijke portfolio.

Begeleiding of beoordeling

Over de vraag of het begeleidingsportfolio ook als beoordelingsinstrument gebruikt kan worden zijn de meningen van de deelnemers verdeeld. Er is erkenning dat de beoordeling van de ontwikkeling van competenties het begeleidingsproces doelmatiger kan maken, maar er zijn ook twijfels over het gebruik van één instrument voor beide doelen. Het standpunt dat deze functies gescheiden moeten blijven heeft zijn voorstanders tussen de pilot deelnemers.

Functionaliteiten

Qua functionaliteiten wil men vooral duidelijkheid, gebruiksgemak en structuur. In het gebruikte digitaal portfolio (SBL) waardeert men functionaliteiten als een uitgewerkt competentieprofiel en de mogelijkheid om reflectie en evaluatie te plaatsen.

De gebruikers willen graag:

- Een eigen structuur kunnen aanbrengen door bijv. een mappenstructuur te maken;
- Apart (in een aparte map) "best werk" kunnen presenteren;
- De mogelijkheid om links op te nemen;
- In het digitaal portfolio ruimte hebben waarin de feedback van de begeleider geplaatst kan worden;
- Meer opslagcapaciteit (voor opname van foto's en videomateriaal).

Toekomstige gebruiksscenario's

Voor de toekomst zien de deelnemers het digitaal portfolio graag ook als een instrument voor de loopbaanontwikkeling en professionele groei, en een uitgebreide CV.

Ze zien de mogelijkheden voor snelle communicatie en collegiaal overleg op basis van het portfolio en vinden dat met het digitaal portfolio efficiënt opgeleid kan worden: hoge kosten en praktische problemen rond regelmatige lesbezoeken vanuit de opleiding kunnen worden beperkt.

Bijlage: notities op flappen genoteerd per onderwerp

(Dagelijkse) Begeleiding door begeleider op school

Ervaringen	Wensen
☐ Volgen van de studievorderingen (++) (-)	☐ Volgen van loopbaanontwikkeling (++) (-)
☐ Verzameldocument voor alle partijen (+)	☐ Collegiaal overleg via digitaal portfolio (++)
☐ Communicatiemiddel in de begeleiding (+)	☐ Digitaal portfolio inbedden in gefaciliteerde begeleiding (+ -)
☐ Onafhankelijk van tijd en plaats (++)	

Samenwerking driehoek begeleider op school, opleider en zij-instromer

Ervaringen	Wensen
☐ Digitaal portfolio: zeer zeker de moeite waard om verder uit te bouwen	☐ Digitaal portfolio is handig wanneer je elkaar weinig ziet en geen centrale afspraken kan maken i.v.m. tijd en afstand (++)
☐ Lastig dat er verschillende digitale portfolio's in omloop zijn (-)	☐ Snelle communicatie
☐ Wat te doen als je 60 studenten begeleidt met een digitaal portfolio? (+)	☐ Zichtbare ontwikkeling (Competenties voor alle betrokkenen)
☐ Opleider zie ik tweewekelijks i.v.m. de opleiding, waarin schriftelijke portfolio wordt besproken. Digitaal portfolio was een bijzaak en een experiment	☐ Uitgebreide CV
☐ Begeleider zie ik dagelijks en digitaal portfolio wordt weinig gebruikt (-) (+)	☐ Veel mogelijkheden voor het begeleiden op afstand
☐ Overzichtelijk instrument	☐ Cursisten bezoeken is duur en soms onmogelijk
☐ Leerzaam	☐ Instrument voor verdere doorgroei en scholing
☐ Overall inzichtelijk en bereikbaar	
☐ Een "last minder"	☐ Digitaal portfolio: contact altijd en overal mogelijk (++)
☐ Betrouwbaar	
☐ Digitaal portfolio toegankelijker in vergelijking met digitaal portfolio op papier (indien geen digibeet)(+)	

Begeleidingsinstrument versus beoordelingsinstrument

Ervaringen	Wensen
☐ Weinig ervaring met het digitaal portfolio wel met een schriftelijk portfolio ☐ Digitaal portfolio is meer een begeleidingsportfolio (-) ☐ Mogelijk zowel begeleidings- als beoordelingsinstrument ☐ Beoordelen van de te ontwikkelen competenties kan leiden tot doelmatigere begeleiding (1,5-) (++) ☐ Vooral een begeleidingsinstrument	☐ Is het digitaal portfolio ook een assessmentinstrument? ☐ Grotere opslagcapaciteit nodig (foto's nemen veel ruimte in beslag) (+) ☐ Meer ruimte voor feedback ☐ Een aparte map voor je "beste werk" naast een dagelijks digitaal portfolio ☐ Indien digitaal portfolio als een beoordelingsinstrument wordt gebruikt moeten de doelen duidelijk geformuleerd zijn (-) ☐ Begeleidings- en beoordelings digitaal portfolio moeten twee gescheiden documenten zijn (+) ☐ Digitaal portfolio na de opleiding uitbreiden /aanvullen tot dcv (digitaal cv) (+++ +++)

Benodigde functionaliteiten digitaal portfolio

Ervaringen	Wensen
☐ Competentieprofiel (++) ☐ Reflectie en evaluatie (+)	☐ Archivering in mappen ☐ Structureren ☐ "Links" } (++) ☐ Raster voor feedback (+++++)

Centrale discussie

Nadat de uitkomsten van de groepsdiscussies door middel van flappen zijn gepresenteerd en deelnemers aan de bijeenkomst met stickers hun oordeel (mee eens/mee oneens) kenbaar hebben gemaakt, zijn in de centrale discussie die uitkomsten besproken waarbij conflicterende stickers waren geplakt.

Begeleiding met digitaal portfolio bij grote groepen studenten

Wanneer een opleider grote groepen studenten heeft die allemaal een digitaal portfolio maken is het (te) veel werk om alles te bekijken. Dan zijn tools nodig die het bekijken van het digitaal portfolio vergemakkelijken. In de groep wordt de vraag opgeworpen of een opleider wel alles in het digitaal portfolio moet bekijken.

Bij regelmatig F2F contact is een digitaal portfolio niet nodig

Wanneer begeleider en zij-instromer elkaar regelmatig F2F spreken, lijkt het begeleiden met behulp van een portfolio minder zinvol. Aan de andere kant wordt aangegeven dat het digitaal portfolio verdieping kan geven: de zij-instromer zal op een andere manier reflecteren op zijn of haar lessen wanneer hij of zij de tijd heeft gehad om de ervaringen te laten bezinken en er rustig over na te denken. Bij F2F bijeenkomsten op school wordt vaak direct op de gegeven lessen ingegaan en heeft de reflectie meer het karakter van stoom afblazen. Deelnemers geven voorbeelden van verdieping van de begeleiding. Een begeleider heeft na zijn lesbezoeken zijn indrukken m.b.t. de competenties van de zij-instromer vergeleken met datgene wat de zij-instromer zelf in het digitaal portfolio aangeeft ten aanzien van de competenties. In de F2F gesprekken werd

gesproken over de onderdelen die volgens de begeleider nog aanvulling behoeften of waarover de meningen verschillend waren.

Digitaal portfolio kan gebrek aan lesbezoek compenseren

Lesbezoek van de opleider is duur en in veel gevallen niet meer te organiseren. Het digitaal portfolio kan toch een beeld geven van de ervaringen van de zij-instromer in school. Er wordt aangegeven dat het digitaal portfolio niet gezien mag worden als vervanger van lesbezoek, want dat lesbezoek van de opleider altijd nodig is. Aan de andere kant wordt aangegeven dat zij-instromers zich vaak op scholen bevinden die ver van de opleiding af liggen en dat lesbezoek steeds moeilijker wordt.

Beoordeling van competenties kan leiden tot doelmatiger begeleiden

Wanneer de begeleider op school de taak heeft de student te beoordelen op competenties kan dit de begeleiding doelmatiger maken omdat de begeleider en zij-instromer zich kunnen richten op welke competenties gehaald moeten worden. Het geeft richting aan waar je naar moet kijken en dit leidt tot doelmatiger opleiden en begeleiden. Dit geeft richting aan de ontwikkeling. Een aantal deelnemers van de pilot vindt dat de begeleider op school een coach is en geen beoordelaar. Begeleiding en beoordeling worden gezien als gescheiden dingen, waarbij met verschillende brillen wordt gekeken naar de student.

Beoordeling en begeleiding

De discussie richt zich op de vraag of een digitaal portfolio tegelijkertijd een beoordelings- en een begeleidingsinstrument kan zijn. Daarbij komt de vraag naar boven of je moet beoordelen op competenties of op ontwikkeling. Daarover zijn de meningen verdeeld. Wel wordt gezien dat als men beoordeelt op ontwikkeling een digitaal portfolio zowel voor begeleiding als voor beoordeling kan worden gebruikt. Wanneer wordt beoordeeld op competenties dan is dit niet mogelijk omdat de student dan het portfolio als bewijs van kunnen zal hanteren.

Ten slotte wordt er tijdens de discussie nog gesproken over hoe de projectgroep de resultaten van de pilot nu het beste bij de doelgroep (begeleiders op school) kan brengen. Scholen en opleidingen moeten zicht krijgen op de resultaten van de pilot. Hiervoor is het schrijven van een boekje of een website niet voldoende. Begeleiders nemen niet de tijd om dit te bekijken en de vertaalslag te maken naar de eigen praktijk. Begeleiders moeten persoonlijk worden benaderd. Deelnemers denken aan een soort trainingsopzet voor het gebruik van het digitaal portfolio in de begeleiding in scholen.

Bijlage 5

Pilot begeleiden met een digitaal portfolio

Startvragenlijst begeleiders

Binnenkort start u met de pilot Begeleiden met een digitaal portfolio. Wij willen graag een beeld krijgen van de deelnemers aan deze cursus. In deze vragenlijst wordt u gevraagd naar uw ervaringen als begeleider, en naar de instrumenten die u gebruikt bij de begeleiding.

De verstrekte gegevens worden gebruikt voor de evaluatie van de pilot Begeleiden met een digitaal portfolio, en voor rapportage (bijvoorbeeld publicaties). Bij de rapportage over de uitkomsten van dit onderzoek wordt er voor gezorgd dat de door u verstrekte gegevens niet meer tot op uw persoon herleidbaar zullen worden weergegeven.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking!

Naam:

1. Beschrijf kort uw motivatie om deel te nemen aan deze pilot.

Begeleiding

2. Sinds wanneer bent u werkzaam in het onderwijs?

3. Sinds wanneer begeleidt u zij-instromers?

4. Hoeveel zij-instromers begeleidt u op het ogenblik?

5. Hoe vaak heeft u als begeleider gemiddeld één-op-één contact met iedere zij-instromer?

(bijvoorbeeld 1 x per dag, 1 x per week, 1 x per maand)

--

6. Verschilt het aantal uren begeleiding per zij-instromer?

Als er verschil is, hoe komt dat volgens u? (bijvoorbeeld door opleiding, ervaring van de zij-instromer, verschillende locaties)

--

7. Noem drie aspecten van uw begeleidingsactiviteiten die u als positief ervaart.

1.
2.
3.

8. Noem drie aspecten van uw begeleidingsactiviteiten die u als knelpunt ervaart.

1.
2.
3.

9. Geef in onderstaande tabel door een kruisje aan welke instrumenten u gebruikt bij de begeleiding

Instrument	Gebruikt?	Eventuele toelichting (ervaringen, wensen etc.)
logboek		
reflectieverslag		
observatie		
video-opname van les		
schriftelijk portfolio		
digitaal portfolio		
e-mail		
chat		
internet discussiegroep		
inhoudelijk materiaal (lesmateriaal, lessenplan)		
anders, nl.		

10. Bent u tevreden over de mogelijkheden die u heeft voor de begeleiding van uw zij-instromers?

Licht uw antwoord kort toe.

frequentie van begeleidingsmomenten	
beschikbare instrumenten en faciliteiten	

11. Hoe denkt u dat uw zij-instromers de begeleiding ervaren?

Licht uw antwoord kort toe.

frequentie van begeleidingsmomenten	
beschikbare instrumenten en faciliteiten	

12. Als uw zij-instromers al een digitaal portfolio gebruiken; zo ja, voor welke doeleinden is dit dan?

(b.v. planning, neerslag van ontwikkeling, reflectie op ontwikkeling, beoordeling)

--

13. Als uw zij-instromers al een digitaal portfolio gebruiken, wat zijn dan uw (positieve of negatieve) ervaringen hiermee?

a. inhoudelijk	
b. technisch	

14. Als uw zij-instromers nog geen digitaal portfolio gebruiken, wat zijn dan uw verwachtingen ten aanzien van het gebruik ervan?

a. inhoudelijk	
b. technisch	

Samenwerking met instituutsopleider(s)

15. Hoe vaak heeft u contact met uw collega's (opleiders) van de betrokken lerarenopleiding(en)?

(bijvoorbeeld 1 x per dag, 1 x per week, 1 x per maand)

--

16. Hoe vaak heeft u gemiddeld per zij-instromer gezamenlijk overleg met opleider en zij-instromer?

--

17. Waaruit bestaat dit overleg?

18. Wat vindt u van de frequentie van het overleg met de opleider(s)?

19. Geef in onderstaande tabel door een kruisje aan welke instrumenten een rol spelen bij het contact met de opleider(s).

Instrument	Gebruikt?	Eventuele toelichting (ervaringen, wensen etc.)
logboek		
reflectieverslag		
observatie		
video-opname van les		
schriftelijk portfolio		
digitaal portfolio		
e-mail		
chat		
internet discussiegroep		
inhoudelijk materiaal (lesmateriaal, lessenplan)		
anders, nl.		

Contact met collega-begeleiders over uw werk als begeleider

20. Heeft u contact met collega-begeleiders?

Zo ja, helpt dit contact u bij uw werk als begeleider? Zo nee, heeft u wel behoefte aan contact met collega-begeleiders? Licht uw antwoord kort toe.

Heeft u alle vragen beantwoord? Sla de vragenlijst dan op als Startvragenlijst_uw naam (b.v. Startvragenlijst_Jansen) en verstuur hem **vóór 4 februari a.s.** per mail naar marjo.stalmeier@ou.nl.

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage 6

Pilot Begeleiden met een digitaal portfolio

Eindvragenlijst

U hebt de pilot Begeleiden met een digitaal portfolio afgerond. In deze vragenlijst wordt u gevraagd naar uw ervaringen met en waardering voor deze pilot. De verstrekte gegevens worden gebruikt voor de evaluatie van de pilot Begeleiden met een digitaal portfolio, en voor rapportage (bijvoorbeeld publicaties). Bij de rapportage over de uitkomsten van dit onderzoek wordt er voor gezorgd dat de door u verstrekte gegevens niet meer tot op uw persoon herleidbaar zullen worden weergegeven.

Naam: _____

Geef uw waardering aan door uw keuze aan te kruisen en licht uw antwoord indien mogelijk toe!

Doelstellingen van de pilot

1. Waren de doelstellingen van de pilot bij aanvang voldoende duidelijk?	☐	☐	☐
Licht uw antwoord indien mogelijk toe:			

2. Heeft de pilot aan uw verwachtingen voldaan?	☐	☐	☐
Licht uw antwoord indien mogelijk toe:			

3. Is uw kennis over het gebruik van een digitaal portfolio bij de begeleiding toegenomen?	☐	☐	☐
Licht uw antwoord indien mogelijk toe:			

4. In hoeverre is de begeleiding veranderd door het gebruik van een digitaal portfolio?

--

5. In welke mate heeft de pilot bijgedragen aan reflectie en kennis over uzelf als begeleider of beginnend docent?

--

Gebruikte omgeving

6. Hoe vond u het werken met de communicatieomgeving die voor deze pilot is ingericht (Blackboard)?

--

7. Waren de onderwerpen die werden bediscussieerd voor u relevant?

--

8. Kon u problemen m.b.t. begeleiding en het gebruik van het digitaal portfolio in deze communicatieomgeving voldoende naar voren brengen?

--

Opzet van de pilot

9. Wat vindt u van de opzet van de pilot?

☺	☹	☹
---	---	---

Licht uw antwoord indien mogelijk toe:

--

10. Heeft u suggesties voor verbetering van de opzet?

☺	☹	☹
---	---	---

Licht uw antwoord indien mogelijk toe:

--

Pilotteam

11. Hoe verliep de communicatie met de leden van het pilotteam?

☺	☹	☹
---	---	---

Licht uw antwoord indien mogelijk toe:

--

12. Was u tevreden over de inhoudelijke expertise van het pilotteam?

☺	☹	☹
---	---	---

Licht uw antwoord indien mogelijk toe:

--

Workshops

13. Heeft u deelgenomen aan de workshop op 21 februari 2005?

☺	☹	☹
---	---	---

Zo ja, hoe waardeert u de workshop?

Licht uw antwoord indien mogelijk toe:

--

14. Heeft u deelgenomen aan de workshop op 14 juni 2005? Zo ja, hoe waardeert u de workshop?	😊	😐	😞
Licht uw antwoord indien mogelijk toe:			

Afsluitend

15. Heeft u nog andere opmerkingen en/of suggesties ter verbetering van het gebruik van het digitaal portfolio in de begeleiding van zij-instromers?

--

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage 7

Interviewschema Begeleiders op school

Project: Begeleiden met behulp van een digitaal portfolio

(Interview begeleiders OU pilot)

Algemeen

1. Hoe lang werkt u als docent in het onderwijs?
2. Hoe lang begeleidt u docenten-in-opleiding?
3. Wat is uw ervaring met het begeleiden van zij-instromers?
4. Hoe lang werkt u al met een digitaal portfolio als begeleidings- en/of beoordelingsinstrument?

Digitaal portfolio

5. Wat zijn in uw ogen de belangrijkste onderdelen van het SBL portfolio?
6. Wat zijn de belangrijkste voor- en nadelen in het gebruik van het digitaal portfolio voor de zij-instromer?

Begeleidingsscenarios

7. Welke rol speelt het digitaal portfolio in uw begeleiding van de zij-instromer? Kunt u daarbij voorbeelden van begeleidingsactiviteiten geven?
8. Kunt u van de begeleidingsactiviteiten waarin het digitaal portfolio een rol speelt aangeven of u tevreden bent over de resultaten of niet, en daarbij een toelichting geven?
9. Welke aanvullende begeleidingstoepassingen waarin het digitaal portfolio een rol speelt, ziet u nog naast de huidige begeleidingsactiviteiten?
10. Bevat het digitaal portfolio dat door uw zij-instromers wordt gebruikt voldoende functionaliteiten om de zij-instromer de begeleiding te geven die u wilt geven?
11. Alles overziend: vindt u het gebruik van het digitaal portfolio als begeleidingsinstrument door de begeleider op school, zinvol?

Relatie met de opleiding

12. Wordt uw zij-instromer ook vanuit de opleiding begeleid door middel van het digitaal portfolio? Zo ja, waarin verschilt de begeleiding vanuit de opleiding met die van u als begeleider op school?
13. Hoe verloopt de samenwerking met de opleiding voor wat betreft de begeleiding van de zij-instromer met behulp van het digitaal portfolio?
14. Heeft u ideeën hoe de samenwerking met de opleiding met behulp van een digitaal portfolio verder verbeterd zou kunnen worden? Zo ja, kunt u deze ideeën toelichten?

Bijlage 8

Interviewschema Opleiders

Project: Begeleiden met behulp van een digitaal portfolio

Algemeen

1. Wat is uw ervaring met het begeleiden van zij-instromers?
2. Hoe lang werkt u al met een digitaal portfolio als begeleidings- en/of beoordelingsinstrument?
3. Is gebruik van een digitaal portfolio als begeleidings- en/of beoordelingsinstrument in de opleiding standaard in de begeleiding van zij-instromers?

Digitaal portfolio

4. Kunt u het digitaal portfolio dat door uw zij-instromers wordt gebruikt omschrijven?
5. Wat zijn in uw ogen voor de zij-instromer de belangrijkste onderdelen van het gebruikte digitaal portfolio?
6. Wat zijn de belangrijkste voor- en nadelen in het gebruik van het digitaal portfolio voor de zij-instromer?

Begeleiding op school

7. Wordt uw zij-instromer ook op school begeleid door middel van het digitaal portfolio? Zo ja, waarin verschilt de begeleiding vanuit de opleiding met die van de begeleider op school?
8. Vindt u het zinvol dat de begeleider op school inzicht heeft in het digitaal portfolio en dit in zijn of haar begeleiding betreft?
9. Wat zou, volgens u, de begeleider op school tenminste moeten doen met het digitaal portfolio in zijn of haar begeleiding van zij-instromers?
10. Welke (ideaal) rol ziet u voor u als u aan een begeleider op school denkt met betrekking tot gebruik van een digitaal portfolio in de begeleiding van de zij-instromer?
11. Wanneer de begeleider op school niet werkt met het digitaal portfolio, wat zouden mogelijkheden zijn om de begeleider te stimuleren het digitaal portfolio wel te gebruiken?

Samenwerking met school

12. Hoe verloopt de samenwerking met de begeleider op school voor wat betreft de begeleiding van de zij-instromer met behulp van het digitaal portfolio?
13. Heeft u ideeën hoe de samenwerking met de school verder verbeterd zou kunnen worden? Zo ja, kunt u deze ideeën toelichten?

Bijlage 9

Interviewschema zij-instromers

Project: Begeleiden met behulp van een digitaal portfolio

(Interview met zij-instromers die deelnemen aan dpf pilot)

Algemeen

1. Hoe lang werkt u als docent in het onderwijs?
2. Is het portfolio dat u hebt gemaakt in het kader van de OU pilot het eerste dat u heeft gemaakt?
3. Wordt dit digitaal portfolio als begeleidings- en/of beoordelingsinstrument gebruikt?
4. Is gebruik van een digitaal portfolio als begeleidings- en/of beoordelingsinstrument in uw school standaard in de begeleiding van zij-instromers?

Digitaal portfolio

5. Wat zijn in uw ogen de belangrijkste onderdelen van het SBL portfolio?
6. Wat zijn de belangrijkste voor- en nadelen in het gebruik van een digitaal portfolio?
7. Heeft u problemen gehad bij het gebruik van het digitaal portfolio? Zo ja, welke?

Begeleiding op school

8. Wordt het digitaal portfolio door uw begeleider op school gebruikt in de begeleiding? Kunt u voorbeelden geven?
9. Ervaart u het digitaal portfolio als een zinvol instrument in uw opleiding. Kunt u aangeven welke aspecten u als zinvol ervaart en welke aspecten als minder zinvol?
10. Op welke wijze kan het digitaal portfolio nog effectiever worden ingezet in de begeleiding van een zij-instromer?

Relatie met de opleiding

11. Wordt u vanuit de opleiding begeleid door middel van het digitaal portfolio? Zo ja, waarin verschilt de begeleiding vanuit de opleiding met die van uw begeleider op school?
12. Vindt u dat de begeleiding vanuit het opleidingsinstituut en vanuit de school voldoende zijn afgestemd op elkaar?
13. Heeft u ideeën hoe de samenwerking tussen de opleiding en de school verder verbeterd zou kunnen worden met behulp van een digitaal portfolio? Zo ja, kunt u deze ideeën toelichten?

Bijlage 10

Evaluatie pilot digitaal portfolio door uitvoerders

1. Hoe vind je dat de werving is verlopen?
2. Wat vind je van de deelnemers?
3. Hoe vind je dat de eerste workshop is verlopen, m.n. de onderdelen oriëntatie op het digitaal portfolio en introductie Blackboard?
4. Wat vind je van Blackboard als ELO?
5. Wat vind je van de manier waarop Blackboard was ingericht? Je kunt hierbij denken aan de 2 omgevingen, de verschillende discussiegroepen, de bronmaterialen (discussieonderwerpen, links).
6. Wat vind je van de discussies en chat in Blackboard, bijv. de rol van deelnemers en pilotteam?
7. Wat vind je van het digitaal portfolio? Je kunt hierbij denken aan het aanbieden van het IVLOS portfolio, de vrije keuzemogelijkheden voor deelnemers, het SBL portfolio.
8. Hoe waardeer je de tweede workshop: opzet, thema's?
9. Wat vind je de 3 meest positieve punten mbt de pilot?
10. Wat vind je de 3 meest negatieve punten mbt de pilot?
11. Wat heb je geleerd van deze pilot, wat zou je een volgende keer anders doen?
12. Overige opmerkingen of suggesties.

Colofon

Uitgave

Open Universiteit Nederland

Ruud de Moor Centrum voor professionalisering van onderwijsgeevenden

januari 2006

Bezoekadres

Valkenburgerweg 177

6419 AT Heerlen

Gebouw Athabasca

Postadres

Postbus 2960

6401 DL Heerlen

Tekst

Olga Firssova, John Jeninga, Ditte Lockhorst, Marjo Stalmeier

Redactie

De working paper reeks staat onder redactie van

Prof. dr. P.J. Stijnen

Oplage

300 exemplaren

Omslag

Vivian Rempelberg

De working papers kunnen worden besteld bij:

Open Universiteit Nederland

secretariaat Ruud de Moor Centrum

Postbus 2960

6401 DL Heerlen

Tel. 045-576 29 61

Fax. 045-5762782

E-mail: rdmc@ou.nl

Ook de volgende site kan geraadpleegd worden:

www.ou.nl/rdmc